

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБСТИТУТІВ-АЛЬТЕРАТОРІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Всі слова-замісники у німецькій мові складають гіперполе іменних замісників. Це гіперполе (див. рис. 1) розподіляється на два великих поля — макрополе ідентифікації і макрополе альтерації. Останнє в свою чергу розподіляється на два мікрополя: 1) простої і 2) виділяючої альтерації. Мікрополе простої

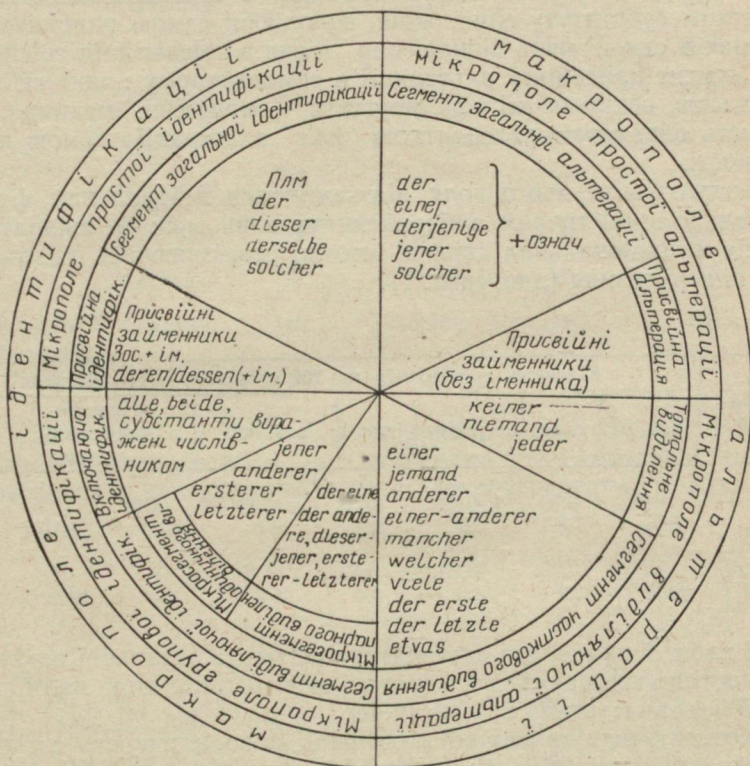


Рис. 1.

альтерації складається з двох сегментів: загальної і присвійної альтерації.

Конституенти загальної альтерації завжди виступають у поєднанні з правим означенням. Завдяки цьому означенню денотат групи субститути відрізняється від денотата групи антецендента. Зв'язанні певними логічними відношеннями, обидва дено-

тати належать до одного класу понять, тобто входять в одну множину. Домінантою сегмента є субститут *der*, він виражає альтерацію найзагальнішого виду. Інші субститути, володіючи семами, що вказують на схожість (*solcher*), віддаленість (*jener*), тотожність з другим об'єктом, віддаленим в моменти мовлення (*derjenige*), розташовуються на однаковій відстані від домінанти.

Конституенти сегмента загальної альтерації, заміщаючи іменники, виступають немовби з погашеними або приглушеними семами, що характеризують відношення до замінюваного іменника. Тому всі конституенти, в принципі, є взаємозамінними, за винятком субституту *einer*, який, володіючи семою одиничності, вступає в синонімічне відношення тільки з *solcher* (*ein solcher*).

Сегмент присвійної альтерації в семантичному плані не має домінанти, оскільки всі конституенти — присвійні іменники, володіють однаковою релевантною для альтерації семою присвійності.

Конституенти цього поля відзначаються нейтральним функціонально-стилістичним забарвленням, вони можуть вживатися у всіх функціональних стилях, істотно розрізняючись за частотою використання (див. табл. 1).

Таблиця 1

Стилї мови	Кількість субститутів на 100 сторінок, в 130 000 знак						Присвійний займенник
	<i>der</i>	<i>einer</i>	<i>derjenige</i>	<i>jener</i>	<i>solcher</i>		
Художній	4,74 46,5	0,79 7,8	0,09 0,9	0,03 0,3	0,41 4,0	4,12 40,5	10,1 100,0%
Науковий	7,0 88,1	0,25 3,2	0,25 3,2	0,03 0,4	0,41 5,1	— —	7,9 100,0%

З табл. 1 видно, що альтератори сегмента загальної альтерації частіше вживаються в науковій мові. Домінантою поля і тут є найбільш частотний субститут *der*.

Конституенти присвійної альтерації використовуються тільки в художній мові (діалоги персонажів і авторська мова).

У синтаксичному і синтагматичному плані польова структура не виявляється: всі субститути є синтагматично вільними і виступають у всіх синтаксичних позиціях.

Якщо зважати на аспект сили заміщення, то замінна сила субститутів вище в науковій мові (див. дис. 2). Як свідчить рис. 2, найбільшу заміну силу має субститут *jener*. Субститути *solcher* и *derjenige* в художній мові представлені одиничними прикладами, тому їх замінна сила не підраховувалася.

Залежність між замінною силою і кількістю речень з хибним антецедентом подана в табл. 2.

Розподіл субститутів між стилями мови		Всього речень	Середня віддаленість	Кількість речень з хибними антецедентами	
der, die das	Художній	100	3,64	18	18,0
	Науковий	213	4,72	63	29,6
derjenige	Художній	поодинокі приклади			
	Науковий	100	5,57	13	13,0
jener	Художній	13	5,1	4	30,8
	Науковий	13	7,8	7	53,8
solcher	Художній	поодинокі приклади			
	Науковий	165	6,1	62	37,5
einer	Художній	39	3,92	6	15,3
	Науковий	29	4,51	3	10,3
Присвійні займенники	Художній	145	3,91	9	6,2
	Науковий	—	—	—	—

Як виходить з табл. 2, в науковій мові кількість речень з хибним антецедентом вище порівняно з художньою мовою, що пов'язано із збільшенням віддалі до антецедента. Однак біль-

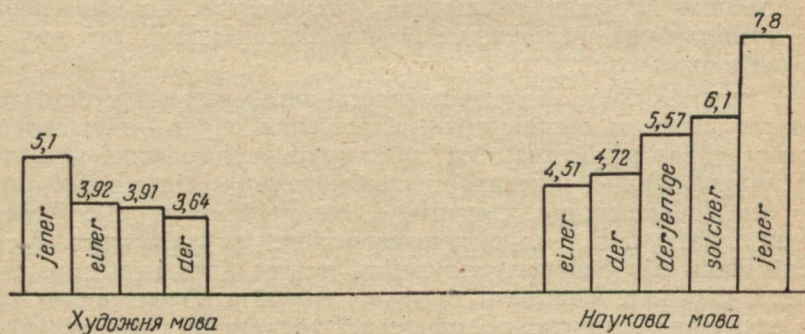


Рис. 2.

шість речень взагалі не мають хибних антецедентів, а серед тих, що їх мають, переважають речення з одним антецедентом.

У семантичному плані конституенти обох сегментів виділяючої альтерації (тотального і часткового виділення) не мають

домінанти поля. Кожний конституент відрізняється тільки йому властивою семою. Так, конституенти сегмента тотального виділення *keiner, niemand* позначають «жоден з елементів множини», а *jeder* має протилежне значення, тобто «кожний з елементів множини». Всі конституенти сегмента часткового виділення об'єднані загальною функцією виділення якої-небудь кількості з множини, що виражається іменником-антецедентом. Але вони відрізняються один від одного певною семою. Наприклад, конституент *einer* позначає предмет, який треба виділити з сукупності, позначеної антецедентом, або із сукупності, частиною якої є сам антецедент. Конституент *jemand* має сему невизначеної антецедентом. Конституент *vieler* володіє семою виділення ченої особи (*дехто, хтось*), що входить до множини осіб, позначеної більшої частини предметів, виражених антецедентом. В окремих випадках він не становить частину антецедента, а входить разом з ним до деякої множини. Конституенти *mancher, welcher* мають значення «один або декілька предметів з деякої множини», виражене антецедентом. Для *mancher* антецедент не є множиною, з якої виділяються елементи, а сам як елемент входить до деякої множини, що має як один із своїх елементів предмет, позначений антецедентом. Конституент *anderer* має значення «другий з даного ряду предметів», денотат субституту і антецедента входять до однієї множини. Парні субституту *der eine — der andere* виділяють з одного антецедента дві частини. При цьому сам антецедент може складатися лише з цих двох частин і з більшого числа частин. Конституенти *erster, letzter*, виступаючи альтераторами, співвідносяться з антецедентом, вираженням сполученням іменника з словом, що вказує на потужність або членування множини, виражений антецедентом. Такими словами можуть бути числівники, займенники та близькі до них за семантикою слова.

З другого боку, завдяки наявності загальних сем субституту можуть вступати в синонімічні відношення *keiner — niemand* на основі, характерній для обох субститутів ексклюзивної негативної генералізації і можливості співвіднесення *keiner* з сукупністю сем. *Jeder* виступає синонімом ідентифікатора *alle (beide)* в ситуаціях, коли сама ексклюзивність не актуалізується. В синонімічних відношеннях вступають також *einer* і *jemand, welcher* і *mancher*. Різниця в здатності володіти відношенням «бути елементом множини, вираженої денотатом антецедента» і відношенням «бути елементом другої множини» є одним з факторів, які обмежують синонімічні заміни. Найбільш характерні синтаксичні позиції для субститутів та їх антецедентів розподіляються таким чином (табл. 3).

Отже, субституту *niemand, jeder, der eine—der andere, mancher, welcher, viele* частіше виступають у функції підмета, а субституту *keiner einer, welcher* в синтаксичній позиції — прямого

Субститути- альтератори	Кількість прикладів	Субститут		Антецедент	
		підмет, %	додаток, %	підмет, %	додаток, %
keiner	131	26,3	63,1	27,4	58,0
niemand	21	85,8	9,5	52,1	4,7
jeder	43	55,8	16,2	62,8	11,5
einer	—	38,0	56,0	32,0	46,0
jemand	—	поодинокі		приклади	
anderer	144	9,7	8,3	12,5	5,5
einer-anderer	85	75,3	3,5	49,4	3,5
mancher	—	94,9	2,6	48,7	12,8
welcher	—	25,7	70,8	37,2	40,0
viele	47	51,1	34,0	27,0	34,0
der erste		поодинокі		приклади	
der letzte		поодинокі		приклади	

додатка. Антецеденти субститутів niemand, jeder, der eine—der andere, mancher — у функції підмета, антецеденти субститутів keiner, einer, welcher, viele мають підвищену частотність вжитку в ролі прямого додатка. На відміну від всіх субститутів даного мікрополя anderer переважно використовується в обставинних позиціях (48,6%), в тому числі 14,0% в позиції обставини дії. Таким чином, в синтаксичному аспекті (як і в синтагматичному) всі альтератори можна вважати вільними.

Контактна позиція для альтераторів є нетиповою. При розміщенні субститутів у різних елементарних реченнях ця позиція виникає на стику останніх. Умови контактного розміщення альтератора і антецедент в елементарному реченні можна звести для всіх альтераторів до таких випадків: а) альтератор і антецедент розміщені в підрядному реченні у випадку, коли альтератор є елементом множини, вираженої антецедентом, б) в розподільній конструкції антецедент — генетив, із стилістичних міркувань розташований перед альтератором.

Всі розглядувані конститuentи — альтератори даного поля (за винятком welche, що має розмовне забарвлення) нейтральні в стилістичному відношенні. Проте частота їх вживання в художній і науковій мові є різною, найбільше вони використовуються в художній мові. Частота вживання альтераторів в художній мові представлена табл. 4.

Таблиця 4

keiner	niemand	jeder	einer	jemand	anderer	einer-anderer	mancher	welcher	viele
3,65	0,6	2,69	7,28	0,02	Поодинокі випадки	1,67	1,23	1,67	1,64

Серед субститутів мікрополя виділяючої альтерації найбільшу частотність в художній мові має альтератор *einer* (7,28), за ним *keiner* (3,65) і *jeder* (2,69). Найменшу частотність мають субститути *jemand*, *niemand*, бо вони в основному використовуються не як замісники іменників,

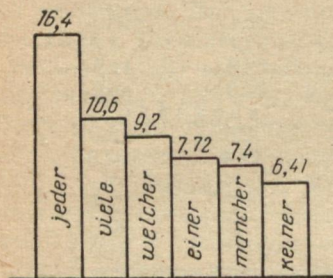


Рис. 3.

а як неозначені займенники з генералізуючим значенням «наявність якої-небудь особи» — «відсутність особи (осіб)».

Альтератори цього мікрополя мають різну заміну силу. Середнє віддалення альтератора від антецедента зображено на рис. 3 (за матеріалами художньої мови).

Альтератори можуть мати в тексті хибні антецеденти. Кількість їх по кожному субституту представлена у табл. 5.

Таблиця 5

Субститути	Кількість речень		Кількість речень з хибними антецедентами												Всього речень з хибними антецедентами	%
			1		2		3		4		6		7			
				%		%		%		%		%		%		
jeder	28	8	28,6	2	7,1	1	3,6	2	7,1	—	—	1	3,6	14	50,0	
viele	46	4	8,7	10	21,7	5	10,9	—	—	1	2,2	1	—	20	43,5	
welcher	57	11	19,3	3	5,3	1	1,7	—	—	—	—	—	—	15	26,3	
mancher	42	7	16,6	1	2,4	1	2,4	—	—	—	—	—	—	9	21,4	
einer	149	17	11,4	5	3,3	1	0,7	1	0,7	—	—	—	—	24	16,1	
keiner	131	14	10,6	1	0,8	1	0,8	—	—	—	—	—	—	16	12,2	

Як свідчить табл. 5, більшість речень взагалі не мають хибних антецедентів, а серед тих, що мають, переважають речення з одним антецедентом. В окремих випадках субститути *jeder*, *viele* мають по 6—7 хибних антецедентів. З підвищенням віддалі субституту від антецедента кількість речень з хибним антецедентом зростає (табл. 6).

Таблиця 6

Субститути-альтератори	Всього речень	Середня віддаль	Кількість речень з хибним антецедентом	%
<i>jeder</i>	28	16,4	14	50,0
<i>viele</i>	46	10,6	20	43,5
<i>welcher</i>	57	9,2	15	26,3
<i>einer</i>	149	7,72	24	16,1
<i>mancher</i>	42	7,4	9	21,4
<i>keiner</i>	131	6,41	16	12,2

Слід підкреслити, що вказана закономірність не стосується субституту еіпег, віддаленість якого становить 7,72, а кількість речень з хибними антецедентами дорівнює всього 16,1, тобто нижче ніж у субституту *mancher* (21,4), який має меншу віддаленість від антецедента.

К. І. ЛАНЕЦЬКА

ЕКСПРЕСИВНО-ІРОНІЧНЕ ВИРАЖЕННЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ І ЗАПЕРЕЧНОЇ ОЦІНКИ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

З багатьох особливостей стилю говірної мови найменш постійними, нормованими є засоби вираження експресивності. Для цієї мети призначені такі засоби, як специфічна лексика, образне слововживання, особливі синтаксичні конструкції, синтаксична ідіоматика [2].

Одним із способів вираження емоціональних відтінків висловлювання є іронія, тобто описання з протилежним значенням, що містить в собі приховану насмішку [1]. Отже, іронія — заперечна емоція, що, однак, може мати більш конкретні відтінки. Найбільш повне визначення іронії дала Е. Різель [4], яка розрізняє іронію у вузькому смислі, тобто вираження заперечення описово експресивними засобами, і іронію в широкому смислі, коли дається заперечна оцінка шляхом насмішки, засудження, осуду.

Оскільки іронія є прихованою насмішкою або запереченням, вираженим алегорично, то вона вже за суттю своєю є підступною і складною для розуміння. Особливо ця складність посилюється при читанні, де немає змоги чути голос, бачити міміку і жести мовця, що відіграють велику роль для передачі іронії. Ще більше труднощів для розуміння емоціональних відтінків виникає при читанні іноземної літератури, оскільки способи вираження цих відтінків дуже різноманітні і не завжди можна відчувати іронію в тексті художнього твору, керуючись тільки теоретичним визначенням певного виду емоцій.

Всі стилісти підкреслюють суб'єктивність іронічної оцінки. Це означає, що при вираженні іронії поряд із загальноприйнятим використовують також індивідуальні засоби, специфічні для кожного автора як і інші стилістичні можливості.

Ми вважаємо цікавим і необхідним здійснити аналіз граматичних конструкцій, що вживаються для вираження іронії, а також встановити їх специфіку і з'ясувати особливості застосування при цьому лексичних засобів у творах сучасних німецьких авторів.

У літературі з цього питання є тільки поодинокі зауваження про іронію і дуже мало наочних прикладів, що розкривають суть іронії і дають уявлення про способи її виявлення. Так, О. С. Ахманова при визначенні іронії торкається тільки лексич-

ної сторони: це вживання слова у смислі, зворотному прямому [1]. Е. Різель також називає цей спосіб, але, крім того, вказує на можливість вираження іронії граматичними і фонетичними засобами [4]. В. Д. Девкін вважає інтонацію одним з найефективніших способів вираження іронії [2].

Добре показана роль інтонації при вираженні іронії Д. Н. Шмельовим [3]. Цілком справедливо, що інтонація є найбільш реальним засобом вираження іронії, але вона можлива тільки при вимовлянні фраз, хоч і тут не завжди її можна правильно зрозуміти, якщо інтонації не сприяють інші засоби, які уточнюють смисловий відтінок висловлювання. На це досить часто вказувалося в літературі при описанні ситуацій, де міститься іронія. Для вираження іронії в мові персонажів художніх творів потрібні спеціальні засоби, розраховані на їх розуміння читачем без інтонаційної характеристики. Авторська мова і контекст не завжди дають чітке уявлення про відтінки висловлювання дійових осіб у прямій мові, тому в останній застосовуються особливі прийоми вираження іронії, найважливішим серед яких є граматична структура речення. Поряд з типовими, стандартними реченнями зустрічаються нетипові для нормативної граматики, але специфічні для емоціональної мови структури. Іронія може виражатися двоскладовими реченнями, де на її наявність найчастіше вказують пояснення автора або вона є очевидною з висловлювань співрозмовників. Поряд з цим іронія виражається нестандартними конструкціями, що можуть містити тільки іронію і в іншому значенні не вживаються.

Аналіз художньої літератури свідчить, що сучасні німецькі письменники часто користуються іронією як в широкому, так і у вузькому смислі, що надає їх творам особливої виразності і збагачує їх мову.

Ми тут розглядаємо іронію у вузькому смислі, тобто вираження заперечення і заперечної оцінки шляхом використання протилежного значення, а також іронію в широкому смислі, коли виражається насмішка або інша негативна оцінка. Слід зауважити, що в експресивній мові одне й те саме висловлювання може мати декілька емоціональних відтінків, де поряд з насмішкою може міститися зловтіха, незадоволення, гнів і т. д., тобто іронія — це найчастіше заперечна оцінка з боку мовця, за винятком доброзичливого юмору чи дружнього осуду, які в аналізованій нами літературі траплялися нечасто. У прикладах, які ми наводимо нижче, іронія в чистому вигляді наявна не у всіх випадках. Спочатку розглянемо приклади іронії у вузькому смислі.

Перша група — речення мають заперечне значення, але не володіють особливою експресією, у них відсутні слова з оціночним значенням і є тільки слова із значенням констатуючим. Іронічний характер речень встановлюється за контекстом. На-

приклад, 1. Er hat kein politisches Verantwortungsgefühl dem Führer und dem Volk gegenüber — «ereiferte sich Edmond. — **Dafür hast du um so mehr davon**». Er wußte nicht recht, waren ihre Worte anerkennend oder ironisch gemeint (Bredel). 2. Sie sind nicht freiwillig zu Nazis gegangen! — «Er quält ihn» — dachte Holt (Noll). 3. «**So ist es richtig**» — sagte Zernick. «Sie sind unmöglich, Mann» (Noll).

У першому прикладі заперечне значення виражене за допомогою протиставлення, а іронічна інтонація виявилася незрозумілою навіть для співрозмовників, про що свідчить авторське пояснення, проте наявність іронії останнім не виключається, тому заперечення може передаватися і таким способом.

У другому і третьому прикладах іронія виражена вигуком, а читач дізнається про неї з авторського тексту або реплік співрозмовників. Насмішка тут передана нечітко, а заперечення є безсумнівним.

Друга група — у реченні міститься слово оціночного характеру, що повинно мати заперечне значення. Наприклад, 1. Da kann ich bloß sagen, da hast du was **Feines** fertiggebracht, hast einem Faschisten versprochen, auf ihn zu warten (Noll). 2. Du bist mir ein **schöner** Germanel! spottete Wolzow. «Kannst nicht einmal saufen!» (Noll). 3. Du entpuppst dich ja in einer **netten** Weisel! (Noll). 4. Aus was für Kanälen stammt diese **Weisheit** eigentlich? (Noll). 5. Schaff dir ein Kind an.—**Nicht dumm**. Hat mir gerade noch gefehlt (Remarque). 6. Komm mit, du **Meisterboxer** (Remarque).

У цих реченнях заперечення виражено одним словом, яке також містить заперечну оцінку. Такі слова часто супроводяться іншими засобами, що посилюють заперечну характеристику (модальні слова, вигуки, додаткові фрази: ja, eigentlich, hat mir gerade noch gefehlt).

Третя група — заперечення виражається за допомогою особливого порядку слів, коли в розповідному реченні на першому місці стоїть особова форма дієслова чи повнозначна частина складного присудка. Наприклад, 1. Das gibt ja eine **Katastrophe**? — **Haben Sie eine Ahnung!** (Noll). 2. Wer ist unterdessen oben gegen die Viermotorigen losgegangen? Wir! — **Ja, denkst du!** (Noll).

Четверта група — протилежного змісту набувають повторі частини попереднього висловлювання. Наприклад, 1. Für siebentausend Mark ist er weggegangen. Halb verschenkt! — «**Na, verschenkt!**» (Remarque). 2. Der Wagen ist ja so gut wie neu.» — «**Neu** — nach der Riesenreparatur (Remarque). 3. Ich habe dir damals die Wahrheit gesagt! — **Gesagt** Hingeschmissen, wie man seinem Hund einen Knochen hinschmeißt. (Noll). 4. «**Seelisch läutern?**» sagte Nolt. «Schleifen meint das scheinheilige Ass! (Noll).

Повтори мають форму окличного або питального речення, а за складом це завжди еліптичні речення, в яких найчастіше представлена лише частина присудка — предикатив, інфінітив і т. д. За експресивністю вони перевершують попередні типи, заперечна оцінка підкреслюється і посилюється протиставленням, вигуками чи іншими додатковими засобами.

П'ята група — при повторах використовується утворення складних слів, в яких повторюване слово має посилювальні компоненти, внаслідок чого їх експресивність зростає, а заперечне значення стає більш чітким. Наприклад, 1. «Ich verrate nichts — politisch, wie? — Ich begriff. **«Hochpolitisch!»** sagte ich und grinste jetzt auch (R e m a r q u e).

Шоста група — для іронічного вираження заперечення використовуються фразеологічні звороти, особливі розмовні кліше. наприклад: so sehen Sie aus! Ach wo! Ach was! das fehlte mir noch. Was fällt Ihnen ein? — що завжди мають заперечне значення, а також інші форми, які можуть вживатися і в заперечному і в позитивному значенні залежно від ситуації. Разом з тим всі вони є оціночними і експресивними: Was sie nicht sagen! Na, so was! Allerhand! Und wie!

До них також можна віднести звороти Nicht die Spur! Nicht, daß ich wüßte! Nicht geschenkt! — що містять пряме заперечення, але за експресивністю значною мірою переважають прості заперечення nicht, nein, і завжди мають емоційне забарвлення на відміну від останніх. Наприклад, 1. «Wissen Sie, ich habe viel Familiensinn». — **So sehen Sie aus!** «Rumtreiber seid ihr alle. (R e m a r q u e). 2. Ich denke, die Ärzte merken es immer, wenn einer simuliert? — **Ach wo!** (N o l l). 3. Nichts zu machen! — **Keine Spur!** (R e m a r q u e). 4. Ihren dreckigen Ochsen fressen? **Nicht geschenkt!** (Schweickert). 5. **Auf sie haben wir gerade noch gewartet!** (N o l l).

Подібних фразеологізмів у мові існує багато, це найчастіша форма вираження експресивно-іронічним способом заперечення. Чимало випадків граматичної ідіоматики інших видів називає В. Д. Девкін [див. 2]) при описанні особливостей говірної мови, вказуючи на їх експресивність.

Для передачі іронії в широкому смислі, тобто заперечної оцінки без протилежного значення можуть застосовуватися також найрізноманітніші конструкції, починаючи від звичайних двоскладових речень до граматичної ідіоматики. Крім граматичних засобів вираження іронії, також можливе вживання специфічної лексики. Для іронії в широкому смислі є типовим поєднання декількох відтінків при заперечній оцінці — насмішки, сарказму, ненависті та ін. Наприклад, 1. **Daß der Mann als Zahnarzt aber auch ausgerechnet Bohrmann heißen muß!** Hahaha, na eben, nomen est nomen (N o l l).

У цьому виразі поряд з насмішкою присутній відтінок вагання, недовір'я. 2. Er fügte hinzu, mit Ironie: **weil Sie damals so**

heftig von Demokratie geredet haben! (Noll). 3. Er reagierte impulsiv und sagte mit soviel Ironie, daß sie Frau Nolt nicht entgehen konnte; **Ich danke dir für deine Vorurteilslo — Sigkeit** (Noll). 4. Mit einem Seitenblick auf ihrem Mann fragte sie: **War das der Grund, weshalb du mit mir sprechen wolltest?** — **Laß deine Ironie!** Schrie er aufgebracht (Bredel).

Для заперечної оцінки може застосовуватися зворотний порядок слів. Наприклад, 1. «Ihnen hab ich noch nicht erwartet» — **Kann ich verstehen.** (Remarque). 2. «Mensch, siehst du aus», sagte Gustav. «Das ist nur die Nase, — erwiderte ich». (Remarque). 3. Kam nur plötzlich so in den Sinn... — **Einfälle hast du?** (Bredel). 4. Er will noch ein Bier! — **Seh ich.** (Remarque). Іронічного відтінку висловлювання також надає кон'юнктив: 1. Das möchtest du wohl wissen, du Strolch» (Remarque). 2. Macht's gnädig, Kinder» — **Das könnte dir so passen!** (Remarque). 3. **«Werner könnte sich einen Schnupfen holen»** — meinte Holt (Noll). 4. Das wäre noch schöner! (Remarque).

Для іронії в широкому смислі характерна більша ідіоматичність, ніж для іронії у вузькому смислі, але ця фразеологія багатозначна і іронія визначається переважно за контекстом, наприклад, 1. Bedauere Ich will zu Angelika» — **Was sie nicht sagen!** (Noll). 2. Ein Mann von schnellen Entschlüssen!» sagte ich. «Reparierter Wagen, neue Frau — **alle Achtung!** (Remarque). 3. Aber unterhältst du dich auch wirklich? — **Und wie!** Ich zeigte auf mein Glas (Remarque).

Повторення слів з попереднього висловлювання також є засобом вираження заперечної оцінки: 1. «Die Zukunft wird mir recht geben» — **«Ach, Zukunft!** (Remarque).

Велике значення має описання міміки і жестів, що в деяких випадках виступає єдиним засобом передачі заперечної оцінки або доповнення її. З. Б. 2. «Habe den Zettel verloren». — **«Verloren!» Er griff sich mit beiden Händen in seinen gelben Haarwald.** «Verloren!» (Remarque). 3. **«Ach, Probefahrten»** — er machte eine **wegwerfende Handbewegung**, — Probefahrten zeigen nichts» (Remarque). 4. **Kampfbereit stemmte sie die Arme auf die dicken Hüften: «Da haben wir es!»** (Remarque).

Експресивності та заперечній оцінці великою мірою сприяють лексичні засоби (вигуки, модальні слова, особові займенники в оціночному значенні, нелогічне вживання таких слів, як Herr, Kind, Sohn, Bruder, а також специфічні словоутворення). Наприклад, 1. «Weil du ein Esel bist!» erwiderte Lenz. «Du, Klavierspieler, du! (Remarque). 2. **Herr Lenz»** — sagte ich mit würde... (zum Freund) (Remarque). 3... **der Topfkuchen — Casanova will sicher etwas reklamieren.** 4. «Nur — **der Fordfritze ist drin**» (Remarque). 5. **Der Wurstheini!** — flüsterte Bruhns (Bredel). 6. Er sah mich verblüfft an. **«Na, ja, Sie Gesundhe-**

itsprotz», sagte er giftig (Remarque). 7. Macht Ihnen wohl Spaß, sie Tugendfatzke?» fragte er hönisch (Remarque). 8. So, meinen Sie? Sie praktisches Gehirnen, Sie! (Remarque). Nein, mein Sohn« — sagte Lenz (zum Freund) (Remarque).

Іронічне значення мають називні оціночні речення: Z. B., 1. Auch 'ne Unterhaltung. (Remarque). 2. Auch ein Rekord! (Remarque).

ВИСНОВКИ

Для вираження іронії застосовуються специфічні засоби, характерні тільки для даного виду емоцій. Здебільшого це особливі граматичні структури — недвоскладові, еліптичні речення, співвідносні з двоскладовими, а також численні граматичні ідіоми, що є особливістю повірної мови. Цілий ряд граматичних ідіом призначений тільки для вираження іронії: So sehen Sie aus! Das fehlte mir noch. Багато ідіом є різнозначними, і їх відтінок встановлюється за контекстом: Was Sie nicht sagen! Das ist aber stark. Значно меншу кількість становлять звичайні двоскладові речення. Останніми, як правило, передається іронія у вузькому смислі, тобто заперечення. Ці структури менш експресивні порівняно з ідіомами або неповними реченнями, що відзначаються сильним емоційним забарвленням. У повних реченнях іронія переважно встановлюється за контекстом, тоді як ідіоми самі по собі можуть виражати заперечне значення: Haben Sie eine Ahnung! Ach was!

Велику групу становлять повтори частини попереднього речення із заперечним значенням.

Численними є також випадки вживання окремих слів з протилежним значенням, в першу чергу fein, schön, nett, hübsch, що мають в контексті не тільки заперечне значення, але й характеризуються високою емоційністю. Типовою особливістю іронії є словоутворення з підсилювальною частиною (наприклад, Hoch, knall, stock (hochpolitisch), і такі колоквіалізми, як Wurtshein, Fordfritze). Іронічне значення можуть мати звичайні слова, вживані нелогічно (наприклад, Sohn, Herr, Kind), а також іменники з суфіксами chen, lein. Характерними для іронії є вигукі Na, Aha і поодинокі, специфічні для окремих авторів Heiliger Moses! (Rem.). Важливу роль при вираженні іронії відіграє описання міміки і жестів: wegwerfende Bewegung, Seitenblick.

Зважаючи на особливості вираження іронії в німецькій мові, треба пам'ятати про її правильне визначення для розуміння німецького тексту, особливо при перекладі з німецької мови на рідну.

Зауважимо, що іронія однаковою мірою характерна не для всіх письменників. Особливо багато її прикладів знаходимо у ремарках Бределя, Нолля і значно менше — у Зегерс, Бехера, Келлермана.

ЛІТЕРАТУРА

1. О. С. Ахманова. Словарь лингвистических терминов. М., 1966.
2. В. Д. Девкин. Особенности немецкой разговорной речи. М., 1965.
3. Д. Н. Шмелев. Экспрессивно-ироническое выражение отрицания и отрицательной оценки в русском языке. — «Вопросы языкознания», 1958, № 6.
4. E. Riesel. Abriß der deutschen Stilistik. М., 1954.

З. М. ЛІПКО

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЛЕКСИКИ ТА ГРАМАТИКИ (на матеріалі англійської мови)

Чітка оцінка різних структуралістських методів дослідження мови і мовлення, сформульована у працях вітчизняних та зарубіжних мовознавців в останній час [див. 1, 2] дає право вважати, що складна взаємодія лексики та граматики на різних рівнях структури мови буде вивчатися та поширюватися на нові галузі дослідження (наприклад, на морфемному рівні це питання майже не досліджене).

Одним із часткових питань цієї широкої проблеми в теорії англійської мови є питання про вплив аспектуального семантичного забарвлення дієслова на його парадигматичну та синтагматичну характеристику.

Метою даної статті є розгляд деяких сторін проблеми взаємодії аспектуальної семантичної характеристики дієслова (АХД) та його синтагматичних значень, виходячи з того, що АХД можна тлумачити як лексико-граматичне поле з багатьма компонентами. Ми зупинимося лише на деяких часткових питаннях.

Відображаючи різні процеси об'єктивного світу, дієслово служить основою змістовної структури речення.

Так, Й. Вукович лише: «У нових лінгвістичних працях часто і не без підстав підкреслюється, що в функціональній ієрархії речення дієслову належить перше місце» [див. 3].

Проте в аналізі цієї найскладнішої частини мови ще є багато незрозумілого. До числа недостатньо вивчених проблем, пов'язаних з дієсловом, відноситься і його аспектуальна природа.

Присутність або відсутність у семантиці дієслова значення границі дії, з досягненням якої процес зупиняється, складає основу того елемента його аспектуальної характеристики, яку звичайно називають граничністю — неграничністю (термінативністю — нетермінативністю) (Г/НГ).

Ми вважаємо, що розгляду поглядів на суть Г/НГ мусить передувати розгляд природи самого протиставлення граничність — неграничність у світі дихотомії «мова — мовлення».

Ми наполягаємо на тому, що протиставлення Г/НГ, яке входить в широке граматико-лексичне поле дієслівної аспектуальності як його компонент, належить мові, бо вказівка на аспектуальний характер дії або відсутність такого сигналу міститься в лексичному характері дієслова, тобто в його кодовій характеристичі, тоді як можливості придбання чіткого значення аспектуальності або зрушення в аспектуальній характеристичі, пов'язані з контекстом або екстралінгвістичною ситуацією, належать до мовлення. Отже, ми приєднуємося до точки зору Ф. Діеза, який вважає Г/НГ семантичною категорією.

Враховуючи, що у відношенні до граматичних категорій дієслова, Г/НГ не нейтральна, вважаємо, що ця семантична категорія виступає як граматично релевантна, що буде предметом спеціального дослідження. На матеріалі англійської мови питання про семантичний характер дієслова у плані аспектуальної характеристики піднімався багатьма зарубіжними та вітчизняними лінгвістами (А. І. Смирницький, Б. А. Ільїш, Г. М. Воронцова, І. П. Іванова, Л. Л. Іюфיק, А. К. Корсаков, Г. Суїт, Г. Кінг, О. Есперсен та інші), але ще й досі залишилося багато незрозумілого.

Взагалі можна говорити про два напрямки в класифікації дієслів на підставі аспектуальної характеристики в сучасній англійській мові. Перший напрямок представлений в роботах Г. Суїта, Уорфа, Жигадло та ін., Б. А. Ільїша, А. І. Смирницького, Г. М. Воронцової, Б. С. Хаймовича та Б. І. Роговської, Г. Фрідена, В. І. Богачова [див. 4, 5, 6, 7, 8].

Вони вважають, що в англійській мові дієслова можуть бути: граничні (to drop, get, lift, break), тобто дієслова, що мають у своїй семантиці значення внутрішньої границі, з досягненням якої дія закінчується і далі розвиватися не може, неграничні (to live, sit, belong, know), тобто дієслова, що позбавлені у своєму значенні ознаки границі, двоякі (to look, read, remember, understand), які в залежності від контексту виступають як граничні або неграничні. Цього напрямку дотримується і цілий ряд авторів нормативних граматик.

Обгрунтованість такої класифікації ставиться під сумнів Г. Фріденом та В. І. Богачовим, які вважають такий розділ умовним. Проте проблема видового характеру дієслова в їх працях спеціально не розробляється.

Другий напрямок, діаметрально протилежний першому, представлений Г. Кінгом, А. К. Корсаковим, які вважають, що граничність та неграничність не парадигматичні по своїй природі, вони виникають тільки в синтагматиці [див. 9, 10].

На думку А. К. Корсакова, поділ дієслів на граничні та неграничні треба відкинути, бо критерії такого поділу, запропоновані Г. М. Воронцовою та І. П. Івановою, неприйнятні через обмежений характер їх дії.

Ми вважаємо, що класифікаційні ознаки, сформульовані І. П. Івановою та Г. М. Воронцовою, мають багато вад, у чому А. К. Корсаков, безперечно, правий.

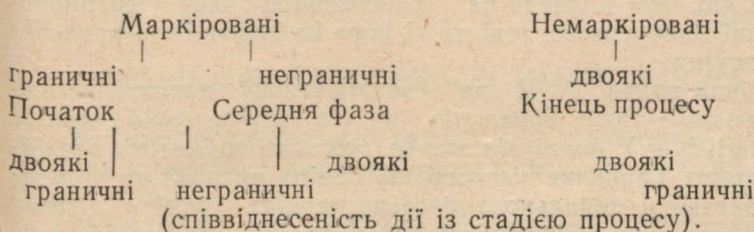
Залежно від контексту, вважає А. К. Корсаков, дієслово може бути і граничним і неграничним та двояким. Наприклад, дієслово «to understand» — граничне у І. П. Іванової, неграничне у Г. М. Воронцової, двояке у І. П. Винокурової. Ось чому можна говорити лише про граничне або неграничне використання дієслова. 80% дієслів, за даними А. К. Корсакова, не мають чіткої аспектуальної характеристики і можуть розглядатися як двоякі.

Така теза суперечлива. Саме визнання двояких дієслів як певного класу, протиставленого недвояким дієсловом, заперечує тезу про відсутність таких класів на парадигматичному рівні. Якщо граничність та неграничність дієслів визначаються синтагматично, то подібна класифікація втрачає силу.

Ми вважаємо, що непереконливість аргументів, висунутих за чи проти поділу дієслів на Г та НГ, в першу чергу, пов'язана з апеляцією тільки до семантики та контексту, що не може розглядатися як достатньо надійна підстава. Вважаємо, що основою класифікації має бути відношення до дієслівних категорій, в першу чергу, виду і таксису. Ми дотримуємося точки зору, близької до першого напрямку, але відмінної від системи Г. М. Воронцової та інших деякою іншою класифікаційною підставою.

Дієслова сучасної англійської мови можна класифікувати на аспектуально маркіровані та аспектуально немаркіровані, з поділом перших на Г та НГ.

З точки зору парадигматики, класи дієслів у плані АХД можна представити схематично таким способом:



Проаналізовано 500 дієслів, що зведені в «West's General Service List». За даними нашого лінгвістичного експерименту 62% дієслів семантично маркіровані щодо АХД, з них граничні складають 36%, неграничні — 26%, а аспектуально немаркіровані (двоякі) — 38%.

Розгляд цієї проблеми в сфері синтагматики розкриває складні внутрішні процеси взаємодії лексичного характеру дієслова з самими різноманітними граматичними значеннями виду, таксису, часу, стану, способу.

Досі увагу вчених привертала головним чином взаємодія АХД та виду, в значно меншій мірі часової відносності, тоді як характер цієї взаємодії з іншими категоріями, в першу чергу, часу, стану та ін., а також з різними конструкціями, що примикають до дієслова, як до центру (*to be going to, used to, can't helping*) з конструкціями типу «*to give a smile*», з модальними дієсловами і т. д. майже не розглядався. Так, питаннями зіставлення виду як категорії та АХД займалися: Г. Суйт, Поутсма, А. І. Смирницький, Б. А. Ільш, В. Н. Жигadlo та ін., А. К. Корсаков та ін. На думку В. Н. Жигadlo та ін., АХД може або відповідати видовому значенню продовженої форми, головним змістом якої є процесуальність, або перечити значенню Continuous. Так, для неграничних дієслів обидві форми Continuous і Non-Continuous «*He was lying*» та «*lay*» — синонімічні за значенням, бо обидві передають процесуальну дію.

У Б. А. Ільша також маються спостереження, які стосуються граничних та неграничних дієслів з точки зору синонімічності чи несинонімічності форм Continuous та Non-Continuous. «*He brought ≠ He was bringing*» для граничних дієслів. Питання про взаємодію АХД та виду не одержало у спостереженнях А. К. Корсакова достатньо чіткого висвітлення, тому що, визнаючи існування виду, автор у дослідженні вживання фінітних граєм стоїть на традиційному розумінні членів парадигми дієслів в індикативі як «*Tenses*», і АХД розглядає поверхово.

Деяким питанням взаємодії лексики та граматики в дієслові присвячена праця Г. Кінга [див. 9]. На відміну від інших дослідників, які займалися в основному взаємодією АХД та виду, автор стосується питання взаємодії АХД з категорією часу. Наприклад, «*I hope he says something interesting*» — *Я сподіваюсь, що він скаже що-небудь цікаве. У цьому прикладі граничне дієслово «to say» впливає на транспозицію часу теперішній в значенні майбутнього, тоді як «I hope he knows it» — транспозиція відсутня.*

Подібний вплив АХД на синтагматичну характеристику дієслів видно з таких прикладів, як «*In July he could begin to study English*» — *У липні він зможе почати займатися англійською мовою.* Граничне дієслово «*to begin*» впливає на темпоральне значення модального дієслова «*could*», який у даному прикладі має сему майбутності. І ще: «*In July he could read very nicely*» — *В липні він міг (вмів) відмінно читати.* З граничними дієсловами модальне дієслово «*could*» віднесене до минулого часу. У своїй праці Г. Кінг торкається й деяких інших сторін взаємодії АХД та синтагматичних значень дієслівних форм,

Навіть ці несистематизовані вказівки на характер впливу АХД на граматичні значення дієслова та структур — «супутників» свідчать про необхідність серйозного вивчення цієї проблеми.

До питань, що заслуговують на увагу, на нашу думку, відносяться:

- 1) суть класифікації дієслів на Г та НГ, її екстралінгвістична природа;
- 2) взаємодія АХД з граматичними значеннями: а) виду, б) часові відносності, в) часу, г) стану в парадигматичі, зокрема вплив АХД на нейтралізацію або інших граматичних значень вже на морфемному рівні;
- 3) взаємодія АХД з граматичними значеннями в синтагматичі у різних контекстах;
- 4) вплив АХД на утворення деяких лексичних одиниць;
- 5) вплив АХД на значення численних «супутників» дієслова, що в різній мірі наближаються до дієслівної парадигми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дж. Хердан. Кризис современного общего языкознания. — «Вопросы языкознания». 1968, № 2.
2. В. Г. Адмони. Опыт классификации грамматических теорий. «Вопросы языкознания», 1971, № 5.
3. Питання мовознавства, 1972, № 5.
4. В. Н. Жигадло и др. Современный английский язык. М., 1956.
5. Б. А. Ильиш. The Structure of Modern English. 2-е изд., Л., 1971.
6. А. И. Смирницкий. Морфология английского языка. М., 1959.
7. Г. Н. Воронцова. О лексическом характере глагола. — «Ин. яз. в школе», 1948, № 1.
8. В. S. Khaimovich, В. I. Rogovskaya. A Course in English Grammar. М., 1967.
9. Н. King. Language Learning (A Journal of Applied Linguistics), v. 19, No. 3, 4, December, 1969.
10. А. К. Корсаков. К вопросу о лексическом характере глагола в английском языке. — «Ин. фил.», вып. 2, Львов, 1968.

О. Д. МАНЕВСЬКА

ПРО ЯКІСНІ ВЛАСТИВОСТІ ІМЕННИКІВ НА -ing

У статті розглядається якісна характеристика відгерундіальних іменників з вільними типами швів у сучасній англійській мові.

Іменники на -ing — частина слів лексико-граматичного класу іменника, а тому, природно, ці слова можуть бути охарактеризовані з точки зору основних ознак класу (лексико-граматичне значення, граматична опозиція числа, сполучуваність з артиклем, прикметником, іменником у присвійному відмінку, присвійним займенником зліва, сполучуваність з дієсловом, прийменни-

ком — справа). У той же час іменники на -ing виявляють властивості, не характерні для ядерних іменників. Ці властивості — ознаки дієслівного походження, опис їх цікавий з боку встановлення меж лексико-граматичних підкласів іменника.

Іменники на -ing одержують від герундія повну словотвірну модель **G(V + ing) ---- N[G(V + ing)]**.

Розглянемо функціональні характеристики морфеми -ing¹ (складена морфема герундія) та -ing² (складена морфема іменника). Порівняємо ці морфеми за основними функціональними ознаками морфем, тобто за ознаками опозитивності, симультанності, залежності, опосередкованості, обмеженості.

Ознаки морфем	Опозитивність	Симультанність	Залежність	Опосередкованість	Обмеженість
-ing ¹	+	+	+	+	+
-ing ²	—	—	+	+	+

Як видно з порівняння, -ing¹ та -ing² слід розглядати як представників різних класів морфем: -ing¹ за функціональною характеристикою — морфема граматична, -ing² — лексико-граматична.

Зовсім інша справа з вільними лексико-граматичними морфемами. Відомо, що ці морфеми (типу up, out, over та ін.) є особливістю дієслова. Іменники, як правило, вільних лексико-граматичних морфем не мають. Дієслівні іменники зберігають морфеми даного типу.

Hitherto George had been quite alone in his blind instinctive struggle — the fight against the effort to form him into a mould, **the eager searching out** for life and more life which would respond to the spark of life within [1, 103].

I mean that I see a direct link between it and the sudden inexplicable **standing up** of a man in khaki before a murderous machine-gun fire,... [1, 210].

They ought to realize that the love part's perfectly easy; the hard part is **the working — out**, not about love, but about what they are going to do. [2, 145].

The hanging over of local council land and homes to Housing Associations must likewise be stopped by the Government. [1, 7].

Позначимо умовно вільну лексико-граматичну морфему герундія як -out¹, а вільну морфему іменника на -ing як -out². Порівняємо їх функціональні характеристики.

Ознаки морфем	Опозитивність	Симультанність	Опосередкованість	Залежність	Обмеженість
-out ¹	—	—	+	+	+
-out ²	—	—	+	+	+

Як видно з цього порівняння, функціональна характеристика морфеми -out² дозволяє віднести її до класу морфем лексико-граматичних.

Для класу іменника спосіб побудови його словотвірної моделі з введенням до складу вільної лексико-граматичної морфеми є незвичайним.

В описаних вище способах побудови словотвірних моделей використовуються резерви морфемного складу вихідного слова. При побудові деяких словотвірних моделей складних слів велике значення має не тільки лексичне оточення вихідного слова, але й тип та форма відношень між компонентами словосполуки.

До властивостей герундія об'єктних дієслів входить його здатність будувати моделі типу $G + N$ а $G + pr + N$, а також

I $V + N - - - - G + N$

writes a let — writing a letter ter;

II $V + pr + N - - - - G + pr + N$

meets with her meeting with him.

Оскільки для іменника, навіть дієслівного, дієслівна властивість прямопереходності є нетиповою, то перетворення $G + N - - - - * N ing + N$ є неможливим.

Перетворення в першому і другому випадках набувають такого вигляду:

I $G + N - - - - N ing + pr + N$

writing a letter writing of a letter;

II $G ing + pr + N - - - - N ing + pr + N$

meeting with her meeting with her.

Мовне слововживання в першому випадку впливає на побудову словотвірної моделі складного слова. Створюється нозе слово, компоненти якого обумовлені дистрибутивними можливостями вихідного слова і відношеннями між членами словосполуки ($G + N$):

1. $G + N$

writing a letter;

1) $N ing + pr + N$

writing of a letter;

2) $N ing (N + N ing)$

letter — writing.

It was a pity they were so often separated, because that ment infinite **letter-writing** and so made him always tend to too much idealising and intellectualising in love affairs. [1, 106].

Heiress-hunting and robbery of one kind or another all seemed to have been taken for granted. [3, 17].

«Oh! yes!» Her eyes remaining clearer than the dawn, Michael thought: «Poor dear!» It's not my business to queer the pitch of her **money-getting**; but Master Bertu likes his little joke.

Утворення складних слів можливе і в тому випадку, коли вихідна словосполука є ідіомою:

«We all have our burdens» — (e. g. thumb-twiddling and reading novels) —

«And all we need is a little Luv, a little more Forbearance» [1, 69].

They were now overwhelmed by preparations for their holiday, by arrangements for storing their furniture in Cardiff — the most convenient centre — and by the doleful processes of **leave-taking**.

Відношення між елементами слова залишаються об'єктивними, що зовсім невластиве складним словам ядра класу (пор. black-board). За походженням словотвірної моделі складних іменників на -ing можна виділити:

1. Іменники, відношення між компонентами яких обумовлені об'єктивними відношеннями між членами вихідної словосполуки, за формою — зв'язок безприйменниковий:

G + N - - - - N ing

writing a letter - - - - letter—writing.

2. Іменники, відношення між компонентами яких обумовлені обставинним зв'язком, за формою — зв'язок безприйменниковий:

G + D - - - - - N ing

coming home homecoming.

«I suppose you think that in the excitement of **homecoming** you may work the trick» [6, 50].

Головною умовою для побудови словотвірної моделі подібного типу є наявність безприйменникового зв'язку.

Отже, іменники на -ing у словотворенні виявляють властивості, специфічно дієслівного характеру. Ці властивості залежать від форми та функціональних характеристик морфем породжуючих слів, а також від їх оточення і зв'язків у словосполуках.

ЛІТЕРАТУРА

1. K. Amis. Lucky Jim. London, 1956.
2. R. Aldington. Death of a Hero. M., 1958.
3. J. Braine. Life at the Top. London, 1965.
4. A. Cronin. The Citadel. M., 1957.
5. J. Galsworthy. The Silver Spoon. M., 1956.
6. W. S. Maugham. Theatre. London.
7. Morning Star. August 14, 1969.
8. Б. С. Хаймович. Морфематика англійського мови. — «Вестник Харьковск. ун-та. Иностранные языки», вып. 3. Изд-во ХГУ. Харьков, 1969.

Р. Г. МУХА

СИНТАКСИЧНА СПЯЯНІСТЬ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ Г ПОЗИЦІЯ АВТОРСЬКОГО ВВОДУ

У структурах з прямою мовою типу: 1. Peter said, «I shall come if you ring me up». 2. «I shall come if you ring me up», Peter said. 3. «I shall come», said Peter, «if you ring me up». —

авторський ввід (Peter said) і власне пряме висловлювання (I shall come if you ring me up) можуть вільно переміщуватися один щодо другого. У випадку, представленому в першому прикладі, ми говоримо про препозицію авторського вводу, у другому — про постпозицію і в третьому — про інтерпозицію. Ці позиції не є єдино можливими, але це найбільш розповсюджені способи сполучення авторського вводу і прямого висловлювання в межах складного речення¹. І хоч інтерпозиція є найменш вживаною серед них і її питома вага, як свідчать наші дослідження [1], зменшилася в ХХ ст. порівняно з ХІХ ст. з 39 до 13% в англійській і з 33 до 12% у російській мові, найбільший інтерес викликає саме вона. Справа в тому, що інтерпозитивний авторський ввід деякі автори вважають вставним реченням [2], а дослідники вставних конструкцій стверджують, що ці конструкції можуть розміщуватися між будь-якими елементами речення, «розриваючи тісні групи слів, аналітичну форму, відокремлюючи прийменник, артикль, сполучник, розщеплюючи навіть словоформу складного слова» [3].

Оскільки при інтерпозиції порушується цілісність одного з компонентів конструкції прямої мови — власне прямого висловлювання, ми здійснили спробу простежити, чи існують якісь закономірності, що встановлюють можливість розриву прямого висловлювання авторським вводом, чи він, як і вставна конструкція, може розміщуватися вільно в прямому висловлюванні.

Речення складається із слів і найменш подільним елементом речення є саме слово. Тому щоб визначити, яка частина речення може відтинатися авторським вводом, слід було б виконати розрахунки, виходячи з кількості слів у відсічених зліва і справа частинах — одне слово, два і т. д. Це було б правильним, коли розрив можливий в будь-якому місці. Однак навіть апіорно можна стверджувати, що в реченні повинні існувати сполуки, де вклинення авторського вводу є найбільш імовірним. Такими місцями розриву є стики а) між основними конститuentами складного речення як одиницями, що відзначаються відносною семантичною та структурною самостійністю, і б) між вставним елементом і рештою речень, оскільки «вставні елементи характеризуються негативною сполучуваністю з іншими словами в реченні» [4] і відносяться до всього речення в цілому.

Дійсно, аналіз 1000 прикладів з творів англійських та американських письменників ХХ ст. свідчить, що розрив між вставним елементом та рештою речення відбувається в 29% від загального числа випадків, причому в більшості прикладів вставний елемент відтинається в початковій позиції. Розрив же між

¹ Ми тут розглядаємо позиції компонентів конструкції прямої мови тільки в межах складного речення. Місце компонентів у системі складного синтаксичного цілого може бути предметом окремого дослідження.

основними конститuentами складного речення зафіксований в 38,6% випадків, з них 21% на стику головного і підрядного і в 17,6% — між частинами складносурядного речення.

Проте, якщо вклинювання авторського вводу між основними конститuentами складного речення відбувається приблизно з однаковою частотою, то всередині цих речень не всі стики характеризуються однаковою розщеплюваністю. У складнопідрядному реченні інтерпозитивний авторський ввід найчастіше відриває від головного речення підрядне додаткове, а далі за спадною кривою, а саме: умови, причини, часу, апозитивне, допустове, підметове, предикативне.

Звертає на себе увагу той факт, що при вклинюванні авторського вводу між основними конститuentами складнопідрядного речення з підрядним підметовим, дієслово-зв'язка залишається п р а в о р у ч від авторського вводу:

«What we'll really do», she said» is get you ready» end, Dr. Valentini».

(E. Hemingway).

Коли ж до складного речення входять головне і підрядне предикативне, то при розриві дієслово-зв'язка залишається л і в о р у ч від авторського вводу.

Отже, коли розглядати підсумково, то група, де інтерпозиція найбільш імовірна і обумовлена самою структурою речення, виявляється найзначнішою, становлячи 74%. Але для дослідника граматики цікавими є саме та решта (26%) випадків, де при інтерпозиції відбувається розрив простого речення. Оскільки місце розриву в простих реченнях і конститuentах складних речень принципово не відрізняється, ми говоритимемо про інтерпозиції авторського вводу в простому реченні. Аналіз наших прикладів (256 з 1 000) виявив ряд можливих положень авторського вводу в прямому висловлюванні. Найбільш розщеплюваними в простому реченні є стики між підметом та присудком (82 випадки з 256), а також між обставинами та рештою речення (75 випадків з 256). При цьому слід підкреслити, що при вклинюванні авторського вводу між підметом і присудком склад і структура головних членів речення не мають значення. Підмет, як видно з прикладів, може бути виражений одним словом і групою слів, може мати означення різної складності.

1. «That», she said, «ought to do it».

(E. S. Gardner).

2. «The maximum recorded snowfall here ever», Mel persisted, «was twelve inches in the same period». (A. Hailey).

При стику між обставиною і рештою речення позиція обставини також не відіграє ролі.

Дещо менше виявляється розрив між однорідними другорядними членами (34 випадки), між сполучником та рештою ре-

чення (19 випадків), між означуванням і означенням в постпозиції (16 випадків).

Інтерпозиція авторського вводу між сполучником, що відноситься до всього речення, і рештою речення заслуговує на особливу увагу. При такому розриві сполучник, природно, виявляється л і в о р у ч від авторського вводу.

1) «And», he said, «by God, I'm still doing it».

(R. P. Warrens).

2) «But», I said, «in the old days the Austrians were always whipped in the quadrilateral around Verona». (E. Hemingway)

3) «Also», Finbow went on suavely, «I've always had an ambition to see a murder case actually investigated».

(Ch. Snow)

Це справедливо і для парцеляції підрядних речень:

a) «Because», she said «you've entered the picture and have stirred everything up». (E. Gardner)

b) «As if», said Simon, the beastee, the beastee or the snake thing was real». (W. Golding)

c) «Unless», Masson said, «you are willing to let me have a free hand in the matter». (E. S. Gardner)

Однак, якщо ці самі сполучники сурядності призначені тільки для зв'язку двох членів речень, то, як свідчать наші приклади, стик між сполучником і наступним словом виявляється для авторського вводу неподільним:

1. «We could make scratches on the bark», said Simon, «and rub black stuff in». (W. Golding)

2. «Upper class», the doctor diagnosed, «but not a member of the military or county supspenses». (A. Huxley)

Серед наших прикладів траплялися поодинокі випадки типу «It is of course», he said, «a very interesting book», де авторський ввід вміщується між присудком та предикативним членом. Хоча така позиція, очевидно, не суперечить нормам англійської мови, але не можна не сказати, що в чотирьох з п'яти наших прикладів є елемент (вставний вираз, підмет), який немовби полегшує вклинювання авторського вводу; власне розрив здійснено цим елементом, а вже авторський ввід немовби вставляється в щілину, яка виникла.

1. «I am, of course», said Finbow smoothly «an essential part of the house furniture of any young married couple». (Ch. Snow)

2. «The police are, I believe», said Mess Brewes, «very efficient». (A. Christie)

У двох наших випадках розриву аналітичної форми дієслова-присудка в розриві, крім авторського вводу, також брали участь вставний елемент або підмет:

1. «Were you», Mason asked solicitously, «trying to prevent someone else in this thing?» (E. S. G a r d n e r)

2. «Your friend has, I think», said Poirot, «gone back to the youth hostel». (A. C h r i s t i e)

Здійснене нами дослідження дає змогу стверджувати, що в реченні існують позиції, в яких вклинювання авторського вводу відбувається найбільш легко. Ці позиції можна назвати слабкими ланками речення.

Для речень з вставними членами такою слабкою ланкою є стик між вставним елементом та рештою речення:

Well / I shall do it immediately

(/ — знак, яким ми позначатимемо слабку ланку).

У складному реченні слабкою ланкою для авторського вводу є стик між основними конститuentами складного речення при безсполучниковому зв'язку і між першим конститuentом та сполучником, який вводить другий конститuent, при сполучниковому зв'язку:

1. He will do it / don't forget about promise.

He knew / their matter was rgent.

2. He will do it / and don't forget about his promise.

He knew / that their matter was rgent.

У простому реченні для авторського вводу можна виділити дві слабких ланки:

1) між підметом та присудком

His father / is a famous scientist;

2) між обставиною та рештою речення

Now / I shall speak to your brother.

He left / without saying good-bye.

Це — слабкі ланки. Але є стики, де вклинювання авторського вводу, хоч і можливе, але не таке типове. Позначимо їх через II.

Ці стики можна назвати напівжорсткими, причому всередині їх також виділяється декілька груп залежно від ступеня жорсткості. Це стики

1) між однорідними другорядними членами

I'll go home // and ring him up.

There is Doctor Brown // and his wife;

2) між сполучником і рештою речення

But, III shall never forget it.

Unless // you are willing to help me;

3) між прикладкою та словом, до якого вона відноситься

He is a singer, // a professional singer.

Великим ступенем жорсткості також відзначаються напівжорсткі стики між присудком і додатком, присудком і предикативним членом, іменником та означенням в постпозиції, підметом і підрядним реченням.

Для позначення жорстких стиків введемо знак III. До жорстких стиків (3—4 випадки на 1000) відносяться стики між

1) дієсловом та прямим додатком

I shall write /// a letter;

2) всередині вторинної предикації

I saw him /// enter the hall;

3) всередині фразеологізму

I gave /// him ///, a smile;

He is as hard /// as nails;

It is raining cats /// and dogs;

4) між дієсловом і предикативним членом

He /// is a clever boy;

5) всередині аналітичної форми присудка

He has /// come;

6) всередині складного прийменника

Because /// of her letter.

Разом з тим існують стики, які для авторського вводу є зовсім нерозщеплюваними. Вони обумовлюються структурою речення в цілому і його окремих компонентів. Позначимо їх через Δ . Не розриваються стики.

1) між означуванням і препозитивним означенням

He is a clever Δ boy;

2) між артиклем та іменником

He is a clever Δ boy;

3) всередині групи слів, між сполучником і словом, яке він сполучає

You and Δ I are friends;

4) між прийменником та іменником

Let's meet at Δ the doctor's;

5) всередині спонукальної структури типу

Let Δ us go home;

6) всередині аналітичної форми з інфінітивом

I have Δ to write a letter.

ступенів порівняння

It is the most Δ difficult task.

He is much more Δ intelligent;

7) між дієсловом і запереченням

He will not go there;

8) між сполучником і підрядним або сурядним реченням, яке він вводить,

I saw that Δ he was eager to come.

Оскільки з 1000 прикладів нам не зустрівся жоден випадок розщеплення описаних вище стиків, тут можна говорити про підвищену жорсткість сполучення. Називатимемо ці стики наджорсткими.

ВИСНОВКИ

1. У прямому висловлюванні при інтерпозиції авторського вводу виявляються синтаксичні зв'язки різного ступеня спаяності — наджорсткі, жорсткі, напівжорсткі і слабкі стики, обу-

мовлені синтаксичною та морфологічною природою компонентів речення.

2. Той факт, що лінії розриву прямого висловлювання авторським вводом, які можна було передбачити на підставі сучасних уявлень про структуру речення, збігаються з реально існуючими в різних мовних творах, об'єктивно підтверджує правильність уявлень про властиві реченню внутрісистемні зв'язки.

3. Результати наших досліджень можливостей розриву прямого висловлювання авторським вводом і в першу чергу існування позицій, що практично не відтинаються авторським вводом (наджорсткі і жорсткі стики), є ще одним доказом своєрідності синтаксичної структури з прямою мовою порівняно з реченнями, які включають вставні конструкції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Р. Г. Муха. Про відносне розташування авторського вводу і висловлювання. — «Вісник Харківського ун-ту. Серія іноз. мов», Харків, 1966.
2. Л. Г. Хаташвили. Вводные предложения в современном русском литературном языке. Автореф. канд. дисс., Тбилиси, 1953.
3. Т. Р. Котляр. Вставочные конструкции в современном английском языке. Автореф. канд. дисс., М., 1969.
4. Б. С. Хаймович, Б. И. Роговская. Теоретическая грамматика английского языка. «Высшая школа», М., 1967.

В. М. НІКОЛАЄВА, Ю. Ф. ЄЩЕНКО

ДВОСКЛАДОВА ВТОРИННА ПРЕДИКАЦІЯ ЯК ОДИНИЦЯ РІВНЯ РЕЧЕННЯ

У попередніх наших статтях, де йшлося про обсяг системи двоскладової вторинної предикації, був зроблений висновок, що двоскладова вторинна предикація є одиницею рівня речення, одним з його варіантів. У зв'язку з цим виникає запитання — а що ж характеризує вторинну предикацію як одиницю рівня речення, що спільного має вторинна предикація та породжуюча її первинна предикація (тобто двоскладові речення з первинною предикацією), крім наявності в них предикативності. Відповідь на ці питання і дає ця стаття.

Проаналізуємо структуру конструкцій з двоскладовою вторинною предикацією. Для зручності викладу матеріалу далі ми будемо вживати скорочення: ПО1 (предикативна одиниця № 1) — для двоскладових речень з первинною предикацією, ПО2 (предикативна одиниця № 2) для двоскладових конструкцій з вторинною предикацією.

Конструкції ПО2, як відомо, містять ті ж класи слів, що й породжуючі їх конструкції ПО1. Це одна з головних ознак конструкцій ПО2. Як ми знаємо, слово, що належить до тієї чи іншої частини мови, характеризується певною сполучністю. Ця

сполучність не залежить від типу конструкції або речення, в якому це слово вживається. Так, ім'я в ПО2, також як і в ПО1, може сполучатися з артиклем, займенником, прикметником, дієприкметником: He had got some bug about **the best** art being autochthonous (D. 205). A **pretty theorem**, not to be solved mathematically — **to many unknown** quantities involved (D. 171). She came over to me, with **this funny** look on her face, like as if she didn't believe it (Cat. 110).

Дієслово може сполучатися з прислівником, приймати додаток: It made her think of **Egypt**. (Cop. 176). Men trying **vainly** to stop plunging Mose Turnen. (Forb. 53). I saw her wave arms **wildly** for a moment, fighting for her balance... (Hedg. 48). The first thing Brian heard was someone being **furiously** thumped a few desks away. (K. 128).

Суб'єкт та предикат в ПО2 можуть сполучатися із словом, або групою слів — вони можуть знаходитися як в препозиції, так і в постпозиції: There was a tremendous stir by this time, and the tap-room door was half open, **with half-a-dozen people** looking in. (Cop. 30). Another entrance was made, **with a new brassplate engraved in copper plate**... (D. 56). She lay waiting **for that blessed peace to steal upon** her, regardless of Simon and of the world. (Ch. 250). I remember **a holiday of mine being completely ruined one late autumn by our paying attention to the weather report of the local newspaper**. (Jer. 28). Mack was coming back, **a glint of triumph in his black eyes**. (C. 35).

Конструкції ПО2 мають ті ж засоби вираження головних компонентів, що і ПО1. Так, суб'єкт конструкцій ПО2 може бути виражений ім'ям, або його еквівалентом, займенником, числівником, нерозкладеною словосполучкою, субстантивованим словом, а іноді і підрядним реченням. Ось декілька найбільш цікавих, з нашого погляду, прикладів: Karsavina appeared in a new Ballet at the Marinsky, all dance loving **Russia** coming to see her. (Hedg. 70). **Going home** being completely out of the question, what was to be done? (Rag. 4). **Devotion and mercury-jesting and loyalty** combined, they piqued and touched even a heart given away before it was bestowed on him. (W. M. 19). We put a hundred lire on **number five** to win **a hundred** to place and then had another whisky and soda apiece. (Hem. 136). ... She sat propped up in a big chair by Berth's sofa, with **the other three** close by... (Alc. 292). Vast multitudes of men went to and fro, **many** in white and drab fatigue uniforms busy about balloons. (Wells, 91).

Засоби вираження іменної частини в іменних ПО2 ті ж, що і в іменних ПО1. Наведемо приклади, коли іменна частина в ПО2 виражена підрядним реченням: And I can't live on my wages, with prices **what they are**. (W. M. 56). «There won't be one», said Soames, «with taxation **where it is**». (W. M. 51).

I can't start making promises to have your article out next week... with things **as difficult as they are**. (J. 193).

Заперечення в ПО2 виражається в ПО2 за допомогою заперечних займенників та заперечної частки *not*, тобто так, як і в ПО1: I went up the steerage companionway two steps at a time, with **nothing** distinct in my mind... (S. W. 297). They lay a long time thus, close together, under the eiderdown, **neither** of them awake. (End. 210). And Asa getting **no** better, and his mother **not** able to return yet... (Dr. 11).

Особливої уваги заслуговують речення з двома запереченнями типу: I **don't** mind there **not** being rolls. (Hem. 228). **Don't** worry about him **not** coming. (Cart. 40). You **don't** expect me **not** to try to break that patent, do you? (Wils. 440). I **never** told him to do **nothing**. (Faulk. 44).

Як відомо, англійське речення (clause) може містити лише одне заперечення. Наявність двох заперечень у наведених вище прикладах ще раз підтверджує думку про те, що конструкції ПО2 — речення.

Звичайний порядок розташування головних компонентів в англійському реченні, як відомо, прямий. Такий же порядок розташування суб'єкта і предиката спостерігається і в конструкціях ПО2. Але іноді у двоскладовому реченні ми зустрічаємо і зворотний порядок розташування головних компонентів: On the left of the spectators **lay the ruined wall**, broken in many places. (P. P.). Above her the sky was yellow—white, every bit of the blue washed out by the sunglare, and nowhere **was there** any cloud. (Hem. 1). The Aorai swung out a Boat smartly, into which **sprang half a dozen brown skinned sailors** clad only in scarlet lion-clothes. (Lond. 28).

Зворотний порядок розташування головних компонентів можливий і в конструкціях ПО2: As he rose from the chair and stepped forward across the platform he saw **stalk** through the wide door at the rear of the great room **a young hoodlum** with the square-cut coat and a stiffrimmed hat. (M. E. 406). «**Nice boy, Teddy**», he had told Roberta. (Reyt. 229). He sat on the very edge of his chair, as though trying to disown its costly, deep-cushioned presence, and felt **spreading within him** the flow of the male companionship. (Sons, 177). Vera often saw **in her children similar rages and moods** that she detested in Seaton,... (K. 135).

У конструкціях ПО2 можуть бути вставні слова, звороти, вигук: The middle classes, **especially the traders**, making money hand over fist,... (D. 53). There was time when I wouldn't imagine any of my friends being married, **let alone having children**. (Wils. 390). And Elderson himself — clever chap, but of an artist, **perhaps**... (W. M. 45). He advanced slowly, rather suspiciously, to the case, thinking, **probably**, an old boot inside — that was Denny's idea of humour. (Cit. 127). «You in here, **Lucas!**» she

demanded. (Reyt. 320). «Cap'n Silver, sir, to come on board and make terms», he shouted. (Stev. 137). World without end, yes! (Cop. 86). A girl to win the Latta — the first girl to win it, ay, and a Brodie at that! (H. Cast. 38). Christ, and me sitting with three kings! (Reyt. 397).

Таким чином, структура та внутрішні синтагматичні зв'язки в конструкціях з двоскладовою вторинною предикацією такі ж, як і в двоскладових реченнях вторинною предикацією. Це свідчить про те, що двоскладова вторинна предикація має всі головні ознаки речення, є одиницею рівня речення.

Е. О. НЕПОМНЯЩА

ПРО СПАДКОЄМНІСТЬ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Як відомо, оцінка рівня знань може мати зовнішній (оцінка з боку компетентних і зацікавлених осіб), або внутрішній характер (самооцінка). Саме остання з'ясовувалася у ході дослідження й зіставлялася з зовнішньою оцінкою-балом в атестаті і результатами тестування.

На основі порівняння цих даних ми прагнули визначити ступінь засвоєння шкільної програми. Програми середньої школи на різних етапах її історії по-різному вирішували питання про мету навчання мов [див. про це 1]. Однак всі вони висували читання як мету навчання, майже в усіх програмах від учнів вимагаються навички усної мови.

Таблиця 1

Факультети	Оцінки атестату в % до кількості опитаних			
	„5“	„4“	„3“	Не відповіли
Історичний	44,5	46,5	2,4	6,6
Біологічний	49,0	45,0	2,0	4,0
Фізичний	51,9	35,6	8,2	4,3
Економічний	60,0	27,5	10,8	1,7
Всього по групі опитаних	51,7	38,6	5,7	4,0

Тому у запропонованій абітурієнтам анкеті були поставлені питання, відповіді на які дозволили з'ясувати самооцінку умінь читати і перекладати текст із словником і без нього, застосовувати самостійно на практиці граматичні правила і володіння навичками усної мови.

Слід відзначити, що за даними атестатів у переважної більшості вступників до університету були відмінні і добрі оцінки з іноземної мови.

Як видно з табл. 1, 90,3% опитаних мали у школі добрі та відмінні оцінки. Це давало підставу вважати, що такі навички,

як читання і розуміння тексту без словника, елементарні навички усної мови повинні бути розвинені у достатній мірі, проте результати анкетування та письмових інтерв'ю показали, що у більшості учнів з їхньою самооцінкою, таких навичок немає.

Із загальної кількості опитаних тільки 3,4% вважають, що вони вільно володіють навичками читання і перекладу тексту без словника, для 73,2% цей вид роботи важкий. 23,4% з тих, хто вступив до університету, при відповіді на це питання анкети дійшли до висновку, що вони зовсім не вміють читати текст і перекладати його без словника.

За самооцінкою вступників до університету практично застосовувати граматичні правила вони майже не вміють. Тільки 15,1% анкетованих вважають, що вони вільно володіють цією навичкою, а майже чверть опитаних (24,4%) відповіли, що вони не вміють застосовувати на практиці правила граматики.

Недостатньо володіють абітурієнти навичками усної мови: тільки 12,0% з них вважають, що вони володіють усною мовою (природно, в межах програмних вимог), 66,3% — погано, а 21,8% опитаних не володіли усною мовою.

Слід враховувати, що дані самооцінки не завжди у достатній мірі об'єктивні: опитувані можуть і переоцінювати свої знання. З метою контрольної перевірки одержаних результатів, крім анкетування та інтерв'ю, з однією з груп опитуваних (студенти першого курсу економічного факультету) проведено тестування. Нами використані тести, розроблені для вступників до Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова. Результати тестування підтверджують дані, зібрані в ході анкетного опитування: з оцінкою «добре» справилися з тестами — 18,6% студентів; «задовільно» — 30%, а 51,4% робіт оцінені на «2» (див. табл. 2).

Результати дослідження показали, що знання з іноземної мови неоднакове у вступників на різні факультети: вони, зокрема, вищі у абітурієнтів тих факультетів, де складають екзамени з іноземної мови: якщо із загальної кількості опитаних вміють читати і перекладати 70%, то серед вступників на історичний факультет таких учнів було понад 80%. З другого боку, тільки 2% вступників на цей факультет, за їхньою оцінкою, не вміють читати і перекладати із словником у той час, коли серед опитаних ця група становила 21,9%.

Проведене нами дослідження дозволяє також простежити безпосередній зв'язок життєвих планів і прагнень випускників шкіл і рівня їх підготовки з іноземної мови. Серед тих вступників до університету, які після його закінчення хотіли б одержати призначення у науково-дослідні інститути або залишитися в аспірантурі, значно вищий рівень знань з іноземної мови, ніж серед тих, хто готує себе до роботи у школі чи на виробництві. Так, жоден із студентів, який прагне одержати призначення до

Таблиця 2

	Кількість студентів у % до загального числа опитаних			
	Оцінка			
	.5*	.4*	.3*	.2*
Оцінка в атестаті	60	27,5	10,8	—
Оцінка за результатами тестування	—	18,6	30,0	51,4
Дані самооцінки за окремими видами умінь і навичок				
а) читання і переклад із словником	67		16	17
б) читання і переклад без словника	3		87	10
в) уміння застосовувати граматичні правила	11		58	31
г) володіння усною мовою	18		64	18

Примітка: Результати самооцінки за існуючою шкалою оцінок розподілилися:
володіє навичкою вільно — «5»
погано володіє — «4»
не володіє — «2»

школи, не набув навичок читання і перекладу без словника (серед всієї групи опитаних такими навичками володіють 26,8%, а усною мовою на 2,5% менше опитаних, ніж в цілому серед абітурієнтів). Подібні результати одержані і з інших досліджуваних видів знань, умінь, навичок.

Другим завданням нашого дослідження було з'ясування ставлення випускників середньої школи до оволодіння іноземною мовою. Ми прагнули з'ясувати, чи уявляють вони необхідність цих знань для їхньої практичної діяльності, для формування їхньої особистості.

З цією метою в анкеті поставлене питання про те, чи потрібне знання іноземної мови для широкоосвіченої людини і для спеціаліста у своїй галузі.

Відомо, яке значення надається вивченню мотивації життєдіяльності студента, у літературі досить широко висвітлена її роль у розвитку пізнавальних інтересів студентів [2]. Тому важливо, щоб мотивація оволодіння іноземною мовою, що виникла у період навчання у середній школі, була б не тільки виявлена, але й закріплена у наступному навчанні у вузі, була перетворена в активний, творчий засіб впливу на студента, використовувалася для підвищення ефективності навчання.

Результати проведених опитувань дозволяють прийти до висновку, що у переважній більшості випадків для вступників до університету оволодіння іноземною мовою необхідне. Із загаль-

ної кількості тих, хто вступив до університету, ствердно відповіли на це запитання — 83,6%, ще 13,6% опитаних відповіли, що ці знання «бажані, але не обов'язкові». Тільки 2,8% учасників анкетування вважають, що ці знання непотрібні.

Аналогічні відповіді одержано і у питанні оволодіння іноземною мовою для спеціалістів у своїй галузі. Необхідними вважають такі знання 70,2% опитаних, бажаними — 28,4% і тільки 1,4% відповіли негативно на поставлене питання.

Якщо простежити, як змінюються відповіді залежно від передбаченої у дальшому сфери діяльності спеціаліста, то можна побачити, що існує безпосередня залежність розуміння ролі мови від життєвих прагнень студента. 91,5% бажаючих після закінчення університету одержати призначення в НДІ вважають іноземну мову необхідною для спеціаліста, в той час як з тих, хто готує себе до роботи у середній школі, таку відповідь дали тільки 61%.

Проведені дослідження дозволяють зробити деякі висновки у питанні організації і методики навчання іноземній мові на немовних факультетах університетів.

1. При організації груп для вивчення іноземної мови звичайно враховується лише, чи продовжує студент вивчення тієї ж мови чи розпочинає вчити у вузі іншу мову. Така ж диференціація є недостатньою. Не може дати практичних результатів і розподіл груп залежно від оцінки в атестаті. Слід на початку навчання проводити тестування на основі спеціально розроблених тестів, щоб виявити дійсний рівень підготовки окремих студентів і виходити з цього при формуванні учбових груп з іноземної мови, маючи на увазі, що групи ці по кількості не співпадають із загальноучбовими групами.

2. Розуміння необхідності оволодіння іноземною мовою, що наявне у більшості вступників до університету, повинно бути в період навчання перетворено з пасивного в активне. Для цього при роботі з студентами слід використовувати літературу з їхньої майбутньої спеціальності, викладання іноземної мови має вестися на матеріалі основних дисциплін, у тісному зв'язку з профільними предметами. Треба ілюструвати на конкретних прикладах переданої інформації практичне застосування іноземної мови як для поглибленого вивчення спеціальних дисциплін у вузі, так і для майбутньої практичної діяльності [3, 182—188].

3. Назріла необхідність обговорити питання про запровадження для вступників на деяких факультетах університету додаткового екзамену з іноземної мови.

4. Використаний метод зіставлення самооцінки і оцінки знань учнів шляхом конкретно-соціологічного дослідження може бути запроваджений при дальшому навчанні іноземної мови і дозволить підвищити ефективність навчання.

1. В. С. Цетлина. «Иностранные языки в школе», 1970, № 5.
2. Мотивация жизнедеятельности студента, Каунас, 1971.
3. А. И. Новодворскис. Преемственность профессионального ориентирования в вузе. — «Студент в учебном процессе», Каунас, 1972.

О. В. ОВДЕНКО

ПРО ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНУ ОМОНІМІЮ ТА ПОЛІСЕМІЮ

(на матеріалі американського загального сленга XX ст.)

Проблеми сленга розглядалися багатьма дослідниками по-різному, часто в плані опису цього своєрідного явища в англійській мові, при цьому з'ясовувалися питання походження окремих одиниць, способи їх вжитку та розповсюдження, а також питання, пов'язані з теоретичним осмислюванням даного явища.

У своїй роботі ми прагнемо з'ясувати, в якому відношенні знаходяться одиниці сленга із словами літературної мови, з якої вони, як правило, і походять, чи вони є окремими значеннями цих слів загальнолітературної мови, чи окремими її словами. Крім того, ставиться питання про тотожність слова або порушення цієї тотожності, про сумісність або несумісність значення в межах одного багатозначного слова.

Як відомо, полісемія визначається як тотожність слова при наявності у нього двох або більше виразно різних значень [4, 335], а омонімія — як зовнішній збіг по звуковій оболонці двох або більше різних слів [4, 287], при чому тут слід розрізняти омонімію, яка виникла в результаті власне фонетичних процесів або процесів структурних, морфологічних [5] та омонімію, що виникла в результаті семантичних процесів, а саме: внаслідок розпаду полісемії.

Розмежування полісемії і омонімії може бути досить простим, якщо вважати омонімією тільки однакове звучання фонетично різних за походженням слів, які випадково збігаються [1]. Воно стає дуже складною справою, якщо, як це прийнято у більшості дослідників, вважати різними словами-омонімами також випадки диференціації значень полісемантичних слів, які супроводжуються розривом семантичних зв'язків [див. 6; 3; 5; 2].

Для ілюстрації утворення омонімів шляхом розпаду полісемії наводимо декілька слів із нейтральної загальнолітературної лексики: *capital* — *столиця* — *capital* — *заголовна* або *велика літера* — *capital* — *капітал* [див. 2, 296]; *завод* (по дієслову «заводить» і пристрій для приведення в дію) і *завод* («підприємство», семантичне розчеплення фіксується дивергенцією похідних — «заводной» і «заводской»; *побег* (втеча) — *побег* (паросток) [див. 3, 127].

Розв'язання цієї проблеми пов'язане в першу чергу із з'ясуванням того, де межа полісемії, як провести грань між полісе-

мією та омонімією. Дійсно, як співвідносяться такі одиниці як рап — *сковорода* і рап — *обличчя*, copper — *мідь* і copper — *поліцей*, belt — *ремінь* і belt — *удар кулаком*, fish — *риба* і fish — *долар* і т. ін. Чи маємо ми в кожному окремому випадку одне слово з широко розгалуженою системою значень, чи різні (два чи більше) слова, які збіглися в одному й тому ж фонетико-орфографічному виразі.

Серед найбільш складних питань загальної і англійської лексикології виділяється проблема критеріїв для науково обґрунтованого розмежування полісемії та омонімії.

У нашому дослідженні головним критерієм для розмежування полісемії і омонімії ми вважаємо лексико-семантичне значення слова, одночасно беручи до уваги його синтаксичні, морфологічні та фразеологічні особливості [див. про це 3, 112; 5].

Оскільки в даному дослідженні йдеться про стилістичну омонімію, бо загальний сленг знаходиться на рівні стилістично «зниженому» щодо нейтрального загальнолітературного шару, то тут слід застосовувати принцип *gradience*, детально розроблений у докторській дисертації Е. М. Меднікової.

Було розглянуто словниковий склад американського загального сленга 1900—1970 років¹ і відокремлено матеріал дослідження, тобто виключено з нього випадки неоморфологічної омонімії (наприклад, meat — meet), випадки лексико-граматичної омонімії, в якій співзвучними виявляються словникові форми слів, які відносяться до різних частин мови (наприклад, lie — іменник *брехня* і lie — дієслово *лежати*).

Проведений аналіз фактичного матеріалу дозволяє розподілити лексичний пласт загального сленга з позицій полісемії — омонімії на чотири основних групи.

I. У випадку таких пар, як noodle — *лапша* — noodle — *голова, башка*; hood — *капюшон* — hood — *хуліган, бандит*; soup — *суп* — soup — *нітрогліцерин* ми зустрічаємо явище безперечної омонімії, обумовленої різною етимологією.

II. У наведених нижче випадках ми вважаємо, що омонімія утворилася в результаті розпаду полісемії, бо не можна побачити ніякого семантичного зв'язку між значенням літературного слова і сленговим аналогом, а в словниках не вказана етимологія слів. Інакше кажучи, в цій групі ми не виявили підстав для того, щоб вважати, що ці значенні належать до одного слова, наприклад, fish — *риба* і fish — *долар*.

¹ Матеріалом для дослідження були 7298 словникових одиниць, помічених в американських словниках як загальний сленг. В основу вибірки загального сленга було взято словники [7; 8]. Дані цих словників підкріплялися прикладами із словників [9; 10; 11]. Підтвердженням того, що сленгізми, які ми розглядаємо, можна віднести до загального сленга є й ілюстровані матеріали із американської художньої літератури періоду, який ми розглядаємо.

...I never saw somebody come in cold and put five hundred fish on the table to a guy he never saw before... (H. N e m e r o v. The Homecoming Game, p. 200).

В парі *beef* — *яловичина*, *м'ясо* і *beef* — *скарга*, *претензія*, *незадоволення* також можна говорити про омонімію: ...It's a jurisdictional dispute... Maybe it's not the best beef in the world, but that's no cause for your Secretary... to start hollering (F. K n e b e l l, and Ch. B a i l e y. Seven Days in May, p. 42).

Порівняйте також похідні: *beef* — *яловичина*, *м'ясо* — *beefy*, *beefiness*; *beef* — *скарга* — *to beef*.

III. У третій групі омонімія не є безперечною, хоч у «референтах»¹ важко прослідкувати загальні основні ознаки, але вони все ж є й простежуються шляхом проміжних значень. Ця група пар, які ми розглядаємо, є перехідною від полісемії до омонімії, тобто тут можна говорити про тенденцію до омонімії в результаті розпаду полісемії. Ця тенденція особливо яскраво виявляється тоді, коли слова значно розходяться за сферою вживання.

Здавалося б, що є загального між нейтральним загальнолітературним словом *belt* — *пояс*, *ремінь* і сленгізмом — *belt* — *удар кулаком*? Однак у цій парі загальні основні ознаки простежуються шляхом інших проміжних значень *to hit* (strike, tackle) *below the belt* — *нанести удар нижче пояса* (у боротьбі, боксі); *нанести зрадницький удар*. В загальному сленгу *to belt* — *ударити кулаком*; *тріснути*.

У парі *lip* — *губа* і *lip* — *зухвальство*, *нахабство*: *Not satisfied with that, he gave me some lip and went for his gun.* (E. F. R u s s e l l. Wasp, p. 112) загальні ознаки виявляються шляхом проміжних значень слова *lip* у виразах *to shoot out the lip* — *виражати презирство*; *to carry (keep) a stiff upper lip* *a/* — *не втрачати мужності*; *зберігати цілковите самовладання*; б) *упиратися*, *пручатися*.

Як можна помітити, у парах цієї групи перенесення значення не є прямим, а здійснюється за допомогою інших проміжних значень, причому проміжні значення можуть бути як у словах, які належать до нейтральної загальнолітературної лексики, так і у сленгізмах або «розмовних» словах.

IV. У цій групі розглядаються випадки полісемії, оскільки сленгові варіанти етимологічно ведуть своє походження від значення нейтрального загальнолітературного слова, і нашим завданням є встановлення ступеня «близькості» або «віддаленості» їх від значення літературного слова. Як правило, значення сленгового варіанта з'являється у результаті перенесення, причому ступінь «близькості» або віддаленості, звичайно, залежить від характеру перенесення.

¹ Тобто в значенні нейтрального літературного слова і сленговому аналогу.

1. У підгрупі розглядаються випадки перенесення за зовнішньою схожістю:

а) перенесення, основане на схожості за формою, що сприймається зримо, наприклад, *пан — сковорода — пан — обличчя*: Don't you like my pan?.. he said. «Look here! the man took off his cap. He had only one ear. (E. Hemingway. The Battler, p. 131):

б) перенесення, основане на схожості за кольором і яке сприймається зримо. Наприклад, *brass — жовта мідь — brass — начальство; вищі офіцерські чини*: I'm going to tell Washington! I'm going to tell the brass in the Pantagon... (M. L. West. The Ambassador, p. 94);

в) перенесення, основане на схожості за фізичним станом, яке сприймається зримо, наприклад, *weed — бур'ян — weed — тютюн, сигарета*: My father asked him, «Deify, how are you and cigarettes?.. «I ain't touched a weed since the beginning of season... (J. U p d i k e. The Centaur, p. 104).

Як видно, в підгрупі, де перенесення визначається зовнішньою схожістю, тенденція до омонімії не спостерігається, в «референтах» легко виявляються основні ознаки.

2. Перенесення, основане на схожості, яке сприймається на слух, наприклад, *buzzer — дзвінок і buzzer — телефон*: Lyman was at the buzzer by the time Clark had shut the door... (F. Knebell and Ch. Bailey. Seven Days in May, p. 88).

У цій підгрупі у переносних значень нейтрального загальнолітературного слова не спостерігається прагнення відокремитися, «вирватися» із даної семантичної структури.

3. У цій підгрупі розглядаються випадки, де перенесення здійснюється внаслідок внутрішньої схожості.

Перенесення пояснюється тим, що два різних об'єкта мають в очах того, хто їх сприймає, подібні якості.

Тут ми відрізняємо дві підгрупи:

а) схожість за характером, наприклад, *shavetail — не-об'їжджений мул — shavetail — молодший лейтенант*: He was standing over me, looking like any other shavetail just out of a foxhole, maybe, a little older, except he didn't have a hat. (W. F a u l k n e r, The Mansion, p. 26);

б) схожість за сприйманням різних об'єктів, наприклад: *peach — персик і peach — красива, приваблююча дівчина або жінка*: Gee, she was a peach. She had on a soft dress... and it looked carelessly made, but was well sewed. (Sh. Anderson. I'm a Fool, p. 609.)

4. Ця група включає пари, де перенесення є наслідком як зовнішньої, так і внутрішньої схожості.

У цій групі також немає тенденції до омонімії, тому що в «референтах» легко виявляються загальні основні ознаки, наприклад: *doll — лялька і doll — дівчина, жінка*: Charley

opens the door and we ster into a room where there is a pretty little red-headed doll... who looks as if she... (D. Runyon. Blood Pressure, p. 637);

5. Перенесення за асоціацією або прихованою аналогією, наприклад: jockey — жокей, наїзник і jockey — шофер, водій: So he calls a taxi, and we start downtown... and the jockey who is driving the short goes so fast... (D. Runyon. Blood Pressure, p. 633.)

У цій підгрупі також яскраво виражена полісемія.

6. Перенесення, основане на спільності ознаки, наприклад: coop — клітка для птиці і coop — в'язниця: If I get tossed in the coop for withholding evidence... (R. Stout. If Death Ever Slept, p. 62.)

Тут також розглядаються випадки яскраво вираженої полісемії.

7. У цій підгрупі розглядаються випадки, коли предмет, відображений в значенні літературної мови, має зовнішню особливість, яка в сленговому значенні стає внутрішньою характеристикою предмета, тобто випадки метафоричного вживання слова, чому тенденція до омонімії не простежується. Наприклад: mustang — мустанг, невеликий, витривалий техаський або мексиканський кінь і mustang — офіцер, який вислужився з рядових: And the funny thing is a lot of them were mustangs. Old enlisted men. (Th. Heggen. Mr. Roberts, p. 150.).

8. Нарешті, у цій підгрупі розглядаються випадки, коли є схожість за процесом або його результатом.

Ця група знаходиться, як нам здається, на межі розпаду полісемії й тут найбільш яскраво проявляється тенденція до омонімії, хоч тотожність слова ще не порушена. Наприклад, plug — затикати, закупорювати — plug — вбити, всадити кулю: I started pretending I had a bullet in my guts. Old Maurice had plugged me. (J. D. Salinger. The Catcher in the Rye, p. 95.).

Аналіз понад п'яти тисяч¹ фонетичних і орфографічних комплексів, в яких один із варіантів належить до літературного, тобто нейтрального стилю мови, а другий до субстандартного, «сленгового» стилю мови, показав, що окрім випадків безперечної омонімії одиниць, які історично походять від різних слів, досить численну групу являють омоніми, які утворилися в результаті розпаду полісемії, а також виявлена група перехідних випадків, де ми можемо говорити лише про тенденцію до омонімії, у решті ж випадків можна говорити про полісемію, всередині якої можна умовно намітити більш або менш виявлену тенденцію до омонімії, тому що сленгові варіанти, є, як правило, переносними значеннями літературних.

¹ Решта сленгізмів із загальної вибірки, що становить 7298 одиниць, не має ідентичних словоформ у нейтральній загальнолітературній лексиці й розглядається окремо.

ВИСНОВКИ

1. Слова загального сленга знаходяться з нейтральною загальнолітературною лексикою у співвідношенні омонімії й полісемії, при цьому виявляється перехідна група сленгізмів, які співвідносяться з нейтральними літературними одиницями через проміжні значення.

2. Проведене нами суцільне систематичне дослідження американського загального сленга підтверджує правомірність положення про утворення омонімії в результаті розпаду полісемії, причому ця група сленгізмів є досить численною.

ЛІТЕРАТУРА

1. В. И. Абаев. О подаче омонимов в словаре. — Вопросы языкознания АН СССР, М., 1957, № 3.
2. И. В. Арнольд. Лексикология современного английского языка. М., 1959.
3. О. С. Ахманова. Очерки по общей и русской лексикологии. Учпедгиз, М., 1957.
4. О. С. Ахманова. Словарь лингвистических терминов, М., 1969.
5. Э. М. Медникова. Проблемы и методы исследования словарного состава (на материале современного английского языка). Автореф. докт. дисс. МГУ. 1972.
6. А. И. Смирницкий. О тождестве и отдельности слова, Вопросы теории и истории языка, АН СССР. М., 1952.
7. The Pocket Dictionary of American Slang by H. Wentworth and S. B. Flexner, N. Y., 1969.
8. A Dictionary of American Slang by M. H. Weseen, USA, 1924.
9. Weekley. A Concise Etymological Dictionary of the English Language, L., 1924.
10. Webster's New Twentieth Century Dictionary, N. Y., 1966.
11. Funk and Wagnalls New Standard Dictionary of the English Language, N. Y., 1957.

Е. Г. ПАПОВЯНЦ

ПРО ДЕЯКІ ЗРУШЕННЯ У СТРУКТУРІ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

(на матеріалі передових статей англійських газет)

Мета нашої роботи, що є частиною більш широкого дослідження, — прослідкувати деякі зрушення у розвитку структури складного речення на стилістично однорідному матеріалі, а саме: передових статтях англійської газети «The Times» за період, що охоплює близько 140 років (з 1934 до 1972 рр.). Передові статті були вибрані як об'єкт дослідження для того, щоб нейтралізувати, в міру можливості, вплив специфічних особливостей інших жанрових різновидів газетного тексту. Природно, що для встановлення специфічності відзначених закономірностей публіцистику слід зіставити з іншими функціональними стилями.

Для дослідження було взято газети 1834—1874 рр. і 1954—1972 рр. із зазначеного періоду.

При проведенні дослідження ми користувалися, в основному, індуктивно-описовим методом з первинною статистичною обробкою. Усі досліджувані речення були представлені як структурні моделі. У зв'язку з тим, що термін «модель» не має однозначного тлумачення у сучасному мовознавстві, вважаємо за необхідне зауважити, що під моделлю складного (composite) речення тут розуміємо певну послідовність його основних компонентів. (головного і підрядного або сурядних речень). Наприклад, Pr + Att/rel/ + Ob¹.

При аналізі фактичного матеріалу було виявлено, що кількість моделей складних речень, які зустрічаються у текстах газет середини XIX і кінця XX ст., приблизно однакова (за нашими даними 66 моделей в текстах XIX ст. і 58 моделей у текстах XX ст.), але характер їх різний. Типовими моделями, що повторюються, для більш раннього етапу були такі 7 моделей: Pr + Att/rel/; Co + Co; Pr + Ob; Pr + Par Cl; Pr + Att/app/; Pr + Att/rel/ + Co; Pr + Ob + Co.

(Моделі розташовані в порядку спадної частотності).

На сучасному етапі домінують такі 7 моделей: Pr + Ob; Co + Co; Pr + App; Pr + Att/rel/; Pr + Att/app/; Pr + Pred Cl; Pr + Par Cl. Як загальні моделі, що зустрічаються на більш ранньому чи пізньому етапах, зафіксовані такі стійкі моделі: Pr + Att/rel/; Co + Co; Pr + Ob; Pr + Att/app/; Pr + App; Pr + Ob + Ob (складнопідрядне речення з однорідними підрядними додатковими); Pr + Att/rel/ + Att/rel/ (складнопідрядне речення з однорідними підрядними релятивними); Pr + Att/rel/ + Att/rel/ (складнопідрядне речення з двома підрядними релятивними, що знаходяться у послідовному підпорядкуванні); Pr + Par Cl; Sub Cl + Pr; Pr + Att/rel/ + Co, причому такі моделі, як Pr + Ob + Ob; Pr + Att/rel/ + Att/rel/; Pr + Att/rel/ + Att/rel/; Sub Cl + Pr, не входять до числа основних повторюваних моделей у межах раннього чи пізнього етапів, узятих окремо. Як і слід було чекати апіорно, до типових моделей на досліджуваних етапах належать структури більш простої організації. Усі інші моделі не можуть бути представлені як типові внаслідок того, що, за нашими даними, їх характеризує низький коефіцієнт повторюваності.

Із загальної кількості взятих для аналізу складних речень окремі типи розподіляються так (табл. 1):

¹ Прийнято такі умовні позначення:

Pr — головне речення,
Att/rel/ — підрядне релятивне,
Att/app/ — підрядне прикладка,
Ob — підрядне додаткове,
Par Cl — вставне речення,
Pred Cl — предикативне підрядне,
Sub Cl — підрядне підметове,
Co — сурядне речення.

Таблиця 1

Порівняльні дані про розподіл окремих видів складного речення (в %)

Роки	Складнопідрядне речення	Складносурядне реч. з підрядністю	Складнопідрядне речення	Складнопідрядне речення з сурядністю
1834—1874	8,1	23,2	54,6	13,9
1954—1972	10,9	7,7	69,2	12

Щодо співвідношення кількості складних речень кожного типу, наявних у табл. 1, то тут звертає на себе увагу той факт, що кількість таких складних структур, як складносурядні речення з підрядністю скорочується в три рази на сучасному етапі, в той же час зростає кількість складнопідрядних речень, більш простих за структурою, які, про що свідчать наші дані, мають перевагу на обох порівняльних етапах.

При порівняльному аналізі такого виду складного речення, як складнопідрядне були виявлені деякі зрушення в його структурі.

Результати аналізу зафіксовані у табл. 2, 3.

Таблиця 2

Розподіл кількості підрядних речень різних ступенів в середині складнопідрядного речення (в %)

Роки	Складнопідрядне речення з підрядним		
	I	II	III
1834—1874	53	40,4	4,2
1954—1972	73	20	6,3

Таблиця 3

Структура складнопідрядного речення з різною кількістю підрядних речень (в %)

Роки	Складнопідрядне речення				
	3 1 підрядним	3 2 підрядними	3 3 підрядними	3 4 підрядними	3 5 підрядними
1834—1874	46,6	34	15	2,1	2,1
1954—1972	65	20	12,7	1,6	—

Як свідчать дані табл. 2 і 3, на більш ранньому етапі гіпотаксичні структури більш складні. Це виявляється: 1) в глибині синтаксичної перспективи речень, тобто у більшості складнопідрядних речень з підрядними II ступеня підрядності (кількість складнопідрядних речень з підрядними II ступеня зросло більш,

ніж у два рази); 2) у наявності кількох центрів підрядності у панівній предикативній одиниці; це свідчить про те, що в текстах XIX ст. частіше вживаються більш розгорнуті структури. Так, найбільш уживані серед складнопідрядних речень для обох етапів є складнопідрядні речення з одним підрядним. На другому місці по частоті вживання стоять складнопідрядні речення з двома підрядними, та показово те, що на ранньому етапі їх кількість у півтора раза перевищує кількість складнопідрядних речень такого самого типу на сучасному етапі.

Продуктивність складнопідрядних речень з трьома підрядними не дуже велика як для одного, так і для другого періоду. Питома вага складнопідрядних речень з чотирма підрядними різко скорочується порівняно з усіма іншими, і, нарешті, межа поширення складнопідрядного речення представлена складнопідрядним реченням з п'ятьма підрядними, що виявлені на більш ранньому етапі нашого дослідження.

It may be that the distrust which this inquiry evinces may be most unjust and that the Emperor, who openly declared that his troops would confine themselves to the duty of supporting the Sultan's Commissioner, will redeem his world, and withdraw the last soldier from Turkish soil [1, 6].

Як справедливо зазначають деякі мовознавці, однією з ознак, що характеризує розвиток синтаксичної системи, є зміна місткості синтаксичних одиниць [2, 179]. З цієї точки зору, вивчення місткості складних речень може бути корисним щодо розглядуваного тут питання. Під місткістю речення ми розуміємо його протяжність, тобто кількість його лексичних компонентів, а також кількість його предикативних ланок.

Досліджуваний матеріал дозволяє зробити деякі висновки про розміри складного речення. За даними нашого дослідження досить велика різниця спостерігається у середніх розмірах складних речень, узятих з передових статей газети «The Times» XIX ст. і кінця XX ст. Середня довжина речень у статтях періоду 1834—1874 рр. скорочується до 26 слів. Максимально лексично наповнене речення на ранньому етапі нараховує 79 слів, а речення з найбільшою довжиною у сучасних газетах становить 51 слово.

The fact is, that the French Minister, on his arrival here appeared disposed to take a somewhat lower tone than the leading members of the British Cabinet conceive to be essential to the interests and the dignity of the Western Powers; but before he left London M. Drovyn De Thuys had expressed his entire concurrence in the policy which Lord Palmerston and Lord Clarendon have uniformly pursued, and the allied Governments are perfectly agreed as to the terms on which alone the negotiation can be carried on [3, 6].

It is of course by no means obvious that the end of the British film industry must attend the planned transformation of the NFFC from an official body disbursing public funds into a commercial venture starting off with a million pound Government endowment matched by a further α 3m of private funds [4, 11].

При більш диференційованому підході виявляються ще деякі особливості у розподіленні місткості в різних типах складного речення в межах розглядуваного періоду.

Таблица 4

Порівняльні дані місткості окремих типів складного речення у словах

Роки	Складнопідрядне речення	Складносурядне речення	Складнопідрядне речення з підрядністю	Складносурядне речення з підрядністю
1834—1874	31,6	26,7	37,5	42,5
1954—1972	25,6	27,9	31,6	29,4

Виходячи з даних, наведених у табл. 4, ми бачимо, що на ранньому етапі середня величина такого типу, як складносурядне речення з підрядністю перевищує середню довжину всіх останніх типів. Щодо сучасного етапу, то тут середня довжина складносурядного речення з підрядністю мало чим поступається середній довжині складнопідрядного речення з сурядністю. При порівняльному аналізі кожного виду складних речень виявилось, що стабільною залишається довжина складносурядних речень, скоротилася до деякої міри довжина складнопідрядних і складнопідрядних речень з сурядністю, і найбільш значні зміни, що свідчать про різке скорочення довжини речення на сучасному етапі, відбулися у складносурядному реченні з підрядністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Times, January 7, 1861.
2. А. Д. Толкачев. О «емкости» многозвенного сложноподчиненного предложения. — «Уч. зап. Рязанск. гос. пед. ин-та», т. 73, Рязань, 1971.
3. The Times, April 10, 1855.
4. The Times, August 16, 1971.

В. С. ПРОЦЕНКО

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КІЛЬКІСНОГО ТА ДИСТРИБУТИВНОГО АНАЛІЗІВ ДАВНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКИХ ТЕКСТІВ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗНИКНЕННЯМ ІНСТРУМЕНТАЛІСА

Кількісний аналіз тексту має свої вади. В лінгвістиці не існує точних критеріїв підрахунку таких мовних одиниць, як відмінок. Наприклад, різні дослідники у своїх роботах оперують

різними одиницями рахунку: 1) на 100 випадків даного відмінка в тексті [1], 2) на 1000 друкарських знаків тексту [2], 3) 15 тис. речень [3] і т. д. Двн. інстр. у зв'язку з невеликою кількістю досліджуваного мовного матеріалу рахували переважно із загальної кількості випадків вживання у текстах. Найбільш докладно і послідовно проводить дослідження двн. інстр. В. Ерет [4]. Він розглядає як прийменникові форми інстр., так і форми без прийменника. Це позитивна риса в його дослідженні, бо вивчення тільки прийменникових або безприйменникових форм відмінка є механічним розчленуванням єдиного мовного ряду [5].

При кількісному аналізі двн. інстр. усі дослідники приходили до думки про незначне вживання цього відмінка в двн. періоді та про його відмирання ще на час створення найстародавніших письмових пам'яток. Незначні його залишки вони вбачали у відмінюванні іменників чол. та сер. р. а-основ однини, іменників чол. р. і-основ однини та у відмінюванні вказівних і питальних займенників в однині. Йшлося також про незначну кількість прикметників, які відмінювалися в інструменталісі. Вважалося, що іменники жін. р. та іменники чол. і сер. роду інших типів основ не вживались в інстр. функції інстр. прийняв на себе дат. [6] та ген. [7].

В останні роки радянськими германістами Л. Р. Зіндер та Т. В. Строевою була висловлена думка про омонімічність форм інстр. в двн. мові [8]. Цю думку цілком поділяє автор даної статті [9].

Мета цієї статті показати, що за допомогою тільки кількісного аналізу не можна дати об'єктивну картину відносно двн. інстр., бо відмінки вживаються у тексті в кількісному відношенні нерівномірно. Якщо для порівняння візьмемо дані досліджень відмінкової системи східнослов'янських мов, то побачимо, що орудний відмінок у кількісному відношенні значно поступається перед іншими відмінками, незважаючи на те, що в слов'янських мовах він займає значне місце. (48 тис. карток з род. відм., біля 29 тис. з дав., біля 48 тис. з знах., 27 тис. з місц. і лише 22 тис. карток з орудним відмінком) [10].

Було проведено кількісний та дистрибутивний аналізи ген., дат. та інстр. на матеріалі найбільших двн. письмових пам'яток Таціана і Отфрида. З роботи В. Ерета взято загальні кількісні дані про інстр. в перекладах Ноткера.

Щоб не викликати термінологічних непорозумінь, автор статті дотримується загальноприйнятих позначень відмінків, тобто, омонімічні форми інстр. і дат. при розгляді мовного матеріалу мають традиційну назву.

Іменних, займенникових та прикметникових форм інстр. в загальній кількості у текстах спостерігається така кількість: Таціан — 444, Отфрид — 368, Ноткер — 1306.

Загальний кількісний розподіл ген., дат. і інстр. такий (див. табл. 1):

Таблиця 1

	Генітив	Датив	Інструменталіс
Таціан	408	1560	444
Отфрид	954	2502	445

Незважаючи на те, що порівнюваний матеріал має досить гетерогенний характер, можна бачити, що двн. інстр. в кількісному співвідношенні відносно ген. не поступається перед слов'янським орудним порівняно з родовим відмінком.

Далі наводяться таблиці дистрибуцій значень ген., дат. та інстр., матеріал яких одержано з безпосереднього аналізу текстів (таблиця 2 — генітив, таблиця 3 — датив, таблиця 4 — інструменталіс).

Таблиця 2

Відмінкові значення	Таціан	Отфрид	Відмінкові значення	Таціан	Отфрид
Посесивний	167	254	Після числ.	10	1
Відношення	128	251	Орудний	—	4
Об'єктний	67	278	З запереченням	2	4
Предикативний	2	27	Матеріалу	1	—
Партитивний	2	33	Причини	—	10
Аблативний	3	9	Мети	—	3
Часу	19	39	Модальний	1	—
Місця	—	31	Предик. означ.	1	—
Суб'єктний	1	—			

Дистрибутивний аналіз відмінків дає нам можливість спростувати думку Р. З. Гіршгорн про перехід функцій інстр. до ген. в двн. періоді [10]. Виявлено лише 4 випадки вживання ген. в значенні орудного у Отфрида і жодного у Таціана.

Таблиця 3

Відмінкові значення	Таціан	Отфрид	Відмінкові значення	Таціан	Отфрид
Об'єктний	480	675	Пасиву	29	15
Місця	298	492	Умови	1	13
Часу	180	166	Матеріалу	5	—
Аблативний	177	188	Предикативний	4	18
Орудний	42	217	Перетворення	4	21
Причини	8	37	Ціни	1	—
Мети	130	321	Міри	2	—
Соціат.-коміт.	84	213	Походження	12	—
Модальний	76	345	Посесивний	—	1
Партитивний	25	4	Відношення	1	—

Відмінкові значення	Таціан	Отфريد	Відмінкові значення	Таціан	Отфريد
Модальний	20	51	Допустовий	5	3
Причини	138	116	Об'єктний	13	22
Місця	4	2	Перетворення	—	3
Орудний	18	51	Засобу	—	11
Часу	208	34	Умови	8	—
Мети	39	71	Аблативний	3	—
Протиставлення	—	2	Змісту	1	—
Наслідку	2	1	Матеріалу	1	—
Порівняння	—	14	Партитивний	1	—
Соціат-коміт.	1	6	Сполучниковий	—	14

Варто зупинитися на дистрибуції лексичних пар у реченні, коли після керуючого дієслова один іменник стоїть в інстр., а другий у дат. Це явний доказ омонімії відмінкових форм, і методом екстраполяції можна вважати інші випадки формального датива інструменталісом, якщо вони мають орудне значення. Наприклад:

1) *gibuntan hanton inti fuozin mit strengin inti sin annuzi mit suezduohu gibuntan*

2) *mit fastun inti mit gibetu thionota tages inti nahtes*

3) *mit oliu min houbit ni salbostu; thisiu mit salbun salbota mine fuozzi*

4) *Thisu in uuortbilidu sprah ih iu; cumit zit mit diu ih iu in uuortbilidin ni sprihhu iu, oh ofano fon themo fater sagen iu*

5) *mit uuazaru ouh irqualtin, odo ouh mit steinonne*

6) *sô thie rietun, thie knehta miattun mit scazzu ioh mit uuorton*

7) *mit ezzihu drangtun, mit bitteremo lide*

8) *mit koufu sie biuuerban, mit mihhilemo scazze*

зв'язали руки та ноги вірьовками, а обличчя його закрили хустиною. — Т. 135, 26.

постом і молитвою служила вдень і вночі. — Т. 7, 9.

ти не змастив оливою моєї голови, зате маззю змастив мої ноги. — Т. 138, 12.

Про це я казав вам натяком, потім прийде час, і я не буду говорити вам натяками, а відкрито скажу про батька. — Т. 175, 3.

катували (його) водою або камінням. — О. V 1, 11.

тоді вони поїхали, найняли слуг грошима або словами. — О. IV 37, 26.

вони його катували, обливали оцтом, гірким питвом. — О. IV 33, 19.

добували їх купівлею, великими грішми. — О. III 6, 21.

Таким чином, за деякими винятками, відносимо орудний дат. до інстр. омонімічного з дат. Кількість мовних прикладів з орудним дат. значно зменшується, і у нас для розгляду залишається

повна кількість дат. і інстр. та декілька прикладів інструментального дат. Наприклад:

1. Mit fiuru sie nan brantin

палили вони його вогнем. — О. V 1, 12.

2) Mit thes krûzes fiure sus brennent inan hiare?

Таким чином ви його тепер спалюєте вогнем хреста? — О. IV 26, 50.

3) Herodes bismarota giuati-nu mit uuizzu giuuatu

Грод насміхався над одягнутими в білий одяг. — Т. 196, 7.

4) ir sit giuuate mit megin fon hôhi

ви посідаєте владу зверху. — Т. 244, 1.

5) uuas giuutatit mit sabanu

був одягнутий в тканину з льону. — Т. 185, 12.

6) mit themo sabane themo her uuas bigurtit

був підперезаний тканиною з льону. — Т. 155, 2.

Дат. чол. та сер. р. сильної відміни, який не є омонімічний з інстр., нараховується 21 випадок з обох текстів: слово *fiingar* — 3 рази, слово *heri* — 2 рази, *saban* (у Отфрида) — 4 рази. Слово *uort* у Отфрида в дат., у Таціана в інстр; *fahs* у Отфрида в дат., у Таціана в інстр.

Можливо, форми дат. замість інстр. у Отфрида пов'язані з кінцевою римою, напр.:

1) ioh uuûrtun sie inliuhte fon himlisgen lihte

Також вони були осяяні небесним світлом. — О. I 12, 4.

2) thaz ih mih nu biuuerie mit mines selbes herie.

що себе тепер обороняю своїм власним військом. — О. IV 21, 24.

3) biuuntan thâr zisamane fon themo selben sabane

і тоді обгорнули його тою ж самою тканиною з льону. — О. V 6, 27.

У тому ж самому місці тексту зустрічається відносний займенник в інстр., який відноситься до слова *saban*:

Then sabon sie thâr funtun, mit thi u nan thie biuuntun

Знайшли тоді тканину з льону, якою обгорнули його. — О. V 5, 11.

Як і вище, ми спростували думку відносно переходу інстр. в ген. в двн. періоді, так і тепер спробуємо спростувати думку про перехід інстр. в дат. на час утворення Таціана та Отфрида. Кількість форм орудного дат., не омонімічного з формами інстр., тобто дійсного дат., виявилася в текстах значно меншою (21 випадок), ніж кількість речень, де інстр. вживається по декілька разів (у Таціана — 28 речень, у Отфрида — 28). Напр.:

1) Thiu mit diu gifullit uas úzname inte bi sted u sizente urlasun thie guoton in faz, thie ubilon uzvurphun

А коли було повно, ті, що сиділи на березі, гарну (рибу) клали в діжку, а погану викидали. — Т. 77, 3.

- 2) after thiū mit riuuu giruo-
rit fuor thara
- 3) bihiu ni gabi thu minan
scaz zi massu...?
- 4) Judas, mit cussu selist then
mannes sun? friunt, zi hiu
quami?
- 5) Mit fiuru sie nan brantin,
mit uuazaru ouh irqualtin, odo
ouh mit steinonne; mit uuiū
sagenotis thu thih thanne?
- 6) Er quad, ni mohti uuerdan,
mit koufu sie biuuerban, mit
mihhilemo scazze, ther liut zi
thiū gisizze.
- 7) ioh uuārun uuir gispannan,
mit sēru bifangan, mit ubilu
gibuntan

після того розчулений покаян-
ням поїхав туди. — Т. 123, 4.
Чому не даєш мої гроші на мі-
няльний стіл? — Т. 151, 8.
Іудо, поцілунком радуєш сина
людського? За чим прийшов?
Т. 183, 4.
Вони палили його вогнем, ка-
тивали водою або ж камінням:
чим же ти тоді задоволений?—
О. V 1, 12.
Він спитав, чи може бути, щоб
їх можна було найняти за ба-
гато грошей, за тим і сидять
люди. — О. III. 6, 21.
були ми полонені, охоплені го-
рем, зв'язані лихом. — О. IV
5, 3.

На нашу думку інстр. іменників зник після того, як змінився наголос і настала повна омонімія дат. і інстр. у частини іменни-
ків та прикметників. Відмінкова система стала асиметричною.
Тоді за аналогією перестали вживати форми інстр. Залишався
він в стійких словосполученнях, які пізніше перетворилися на
прислівники. Залишався інстр. ще довго у формах займенників,
бо це найстійкіший клас слів. У Ноткера займенники в інстр.
мають форму diu, яка своїм закінченням не відрізняється від
найстаріших форм. Якби усунення інстр. йшло шляхом фоне-
тичної редукції, то ми одержали б замість форм mit dem, von
dem форми mit die, von die. Зміну diu на dem можна вважати
свідомою нормалізацією, а не стихійною заміною. Дистрибутив-
ний аналіз мовного матеріалу показав, що двн. інстр. — мовна
норма. Кількісний аналіз, взятий окремо, виявився недостатнім
і привів дослідників до неточних висновків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Р. В. Резник. История развития падежных значений в английском языке. Автореф. канд. дисс., М., 1964.
2. О. А. Вальдман. Развитие приименного родительного падежа в английском языке. Автореф. канд. дисс., Львов, 1964.
3. В. А. Лимонченко. Оппозитивные и эквивалентные отношения дати-
ва в падежной системе немецкого языка. Автореф. канд. дисс., Киев,
1971.
4. W. Ehret. Der Instrumentalis im Althochdeutschen. Heidelberg, 1907.
5. З. Д. Попова. Система падежных и предложно-падежных форм в рус-
ском литературном языке XVII в. Воронеж, 1969.
6. W. Willmanns. Deutsche Grammatik. Straßburg, 1896.
7. Р. З. Гиршгорн. Дополнение в родительном падеже в двн. языке.
Автореф. канд. дисс., Л., 1948.
8. Л. Р. Зиндер и Т. В. Строева. Историческая морфология немецкого
языка. Л., 1968.

9. В. С. Проценко. Зауваження про інструменталіс іменників у давньо-верхньонімецькій мові. «Вісник ХДУ. Іноземні мови», вип. 4, Харків, 1971.
10. Лингвистические источники. Картотека по сравнительно-историческому синтаксису восточно-славянских языков XVII в. М., АН СССР, 1967.

В. С. СІНЕЛЬНІКОВ

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИЧИН ШИРОКОГО ВЖИВАННЯ СЛОВА-ЗАМІСНИКА ONE У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Однією з особливостей будови сучасної англійської мови є поширене вживання слова-замісника *one*. Причини використання замісника *one* та умови, що визначають його наявність або відсутність у різних моделях речень та словосполучень до цього часу були мало вивчені. Це питання, на нашу думку, дуже важливе, бо проливає світло на закономірності побудови повних та неповних моделей, на структурну роль замісника *one* у світлі загальних закономірностей аналітичної будови сучасної англійської мови.

Розглядаючи явище заміщення, більшість зарубіжних дослідників (Г. Поутсма, О. Єсперсен, Є. Крейзинга, Г. Керм, М. Дейчбейн, Гюбшер та інші) пов'язують заміщення з прагненням уникати повторення вже згаданого слова, причому одні дослідники вживання замісника *one* поєднують з дією синтаксичної аналогії (наприклад, О. Єсперсен та інші), інші — дотримуються погляду, що в основі прагнення уникнути повторення вже згаданого слова лежить принцип так званої «економії мовлення» (Мекнайт та інші).

Чим же пояснити прагнення уникати повторення вже згаданого іменника? Це пояснюється, на наш погляд тим, що повторення іменників у художній прозі та говірній мові, звичайно, не є нейтральним але пов'язано з певним стилістичним завданням.

Повторення іменників може бути або стилістичним засобом підкреслення, виділення даного іменника у реченні (емфатичне повторення), наприклад: «It is our secret», answered he, «the secret of the volcano; that is also the secret of the revolution...» (Ch. «W. of P. Br.», p. 39).

або може сприяти більш чіткій ритмічній організації речення (ритмічне повторення), наприклад: «I mean the conspirators, if they were conspirators. I mean the traitor, if he was a traitor». (Ch. «W. of F. Br.», p. 67).

Якщо ж немає необхідності привертати особливу увагу до певного іменника, то можливе або опущення цього іменника, або використання замість нього, як в англійській мові, іншого слова.

Постає питання, чому в англійській мові закономірна поява замісника *one* у тих випадках, коли повторення іменника неба-

жано? Чим пояснити той факт, що особливий клас слів-замісників з'явився саме в англійській мові, а в інших мовах, наприклад, російській та українській, такого спеціалізованого класу немає? Нарешті, чому в російській мові, наприклад, можлива відсутність вже згаданого слова, а в англійській мові, використання слова-замісника *one* є нормою?

Отже, погляд на використання заміщення слів-замісників тільки як на вияв прагнення уникати повторення вже згаданого слова не показує, чому це прагнення веде до різних наслідків у різних мовах.

Той факт, що особливий клас слів-замісників з'явився саме в англійській мові — мові **аналітичної** будови, а в мовах синтетичної будови (російській, українській, німецькій та ін.) таких спеціалізованих слів немає, показує, де треба шукати ключ до рішення даного питання.

На противагу зарубіжним мовознавцям деякі вітчизняні лінгвісти (В. Н. Ярцева, Л. А. Вороніна, Н. Ф. Устинова та ін.) пов'язують вживання слова-замісника *one* з розвитком аналітичних тенденцій граматичної будови англійської мови, але не розкривають конкретних форм цього зв'язку. Основну причину використання замісника *one* вони вбачають у необхідності структурного оформлення словосполучення і речення.

Ми провели спеціальне дослідження за допомогою *omission test*, яке охоплює основні моделі сполучності замісника *one*.

Вживання слів-замісників взагалі та замісника *one* зокрема, на нашу думку, у всіх випадках викликається двома факторами, які діалектично сполучаються:

1. Потребами аналітичної морфології та аналітичного синтаксису.
2. Потребою уникнути повторення тільки до названого слова, бо повторення в говірній мові та художній прозі пов'язано з особливим стилістичним завданням.

Щодо конкретних форм зв'язку вживання замісника *one* з розвитком аналітичних тенденцій граматичної будови англійської мови, можна вказати, що заміна повнозначних іменників їх граматичним еквівалентом — замісником *one* є наслідком характерної для англійської мови омонімії слів різних лексико-граматичних розрядів. Граматичний розряд і лексичне значення багатьох слів в англійській мові, як вважають дослідники (О. Есперсен, В. Н. Ярцева, В. Г. Адмоні та ін.), неможливо визначити без даних про їх **синтаксичну позицію**. Звідси тенденція до вживання повних синтаксичних конструкцій та прагнення до заміщення невисначаючих членів словами-замісниками.

Зв'язок з аналітичною морфологією полягає у тому, що використання замісника *one* значною мірою зумовлений відсутністю форм узгодження (рід, число, відмінок) у частин мови, які можуть бути використані атрибутивно. У зв'язку з тим, що

прикметник (числівник, займенник, дієприкметник, іменник) звичайно виступає як означення, ніяк не узгоджується з визначуванням іменником, то на його функцію формально вказує лише місце перед визначуванням.

У процесі історичного розвитку англійської мови на зміну синтетичним способам вираження атрибутивності прийшли аналітичні засоби, одним з яких і є замісник *one*, що вживається замість визначуваного та вказує на атрибутивну функцію прикметників (або інших слів). Цілком імовірно, що вживання замісника *one*, у свою чергу, сприяло використанню іменників у функції означення у сучасній англійській мові.

Наприклад: **The poker, a light brass one, is upright in her hand.**
(*Shaw, Four Plays, 63*).

Без замісника *one*, який є визначуванням словом, його ад'юнкт перетворюється у неатрибутивний іменник, внаслідок чого і виникають перешкоди у розшифруванні інформації. У таких випадках замісник *one* допомагає виявити лексичне значення означення. Завдяки заміснику означення займає закріплене за ним місце в атрибутивному сполученні і тим самим стає протиставленим іншим позиційним ланкам речення на синтаксичному рівні.

Показовими у цьому відношенні є приклади атрибутивних конструкцій з прикметниками, що мають омоніми у розряді іменників. Тут від наявності або відсутності слова у позиції визначуваного також залежить значення пов'язаного з ним елемента.

Багатозначність іменних основ виявляється у прикладах з субстантивованими прикметниками. Роль замісника *one* для визначення лексико-граматичного розряду та значення прикметника дуже велика.

Вкажемо на зв'язок використання замісника *one* з особливостями аналітичного синтаксису. Як відомо, характерною рисою речення сучасної англійської мови є його структура закінченість, двоскладність, фіксований порядок слів.

Необхідність збереження структурної закінченості речення внаслідок особливостей взаємовідношення морфології та синтаксису у системі сучасної англійської мови також сприяла, на наш погляд, поширенню слів-замісників.

Так, слово-замісник *one* є важливим структурним елементом речення, що виступає у функції підмета та предикативного члена. Наприклад: **Unlike his earlier checks, this one was not pregnant with promise of great things to come.** (*London, Martin Eden, 370*).

Usually her **manner was one** of natural simplicity.

(*Cronin, The Citadel, 325*).

І в таких випадках намагання обійтися без замісника або повторення іменника веде до заміни синтаксичної моделі.

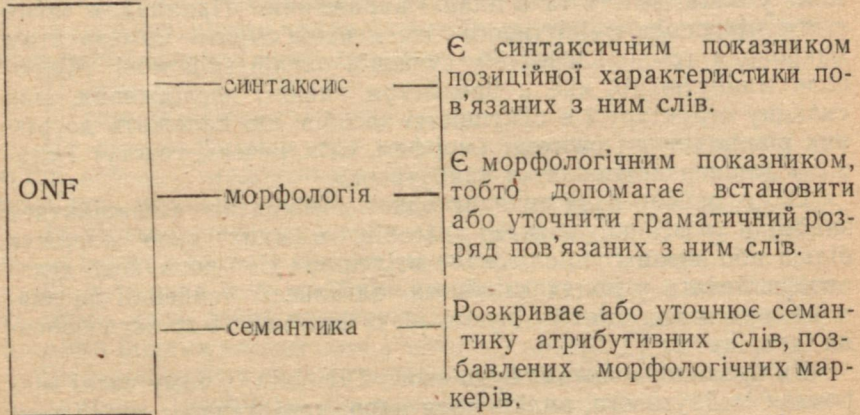
Аналіз показує, що при відсутності іменника-визначуваного єдиним показником атрибутивності постпозитивного дієприкметникового або прийменникового звороту чи підрядного речення є замісник *опе*, який виконує функцію структурного елемента.

Слово-замісник підтримує транзитивність (перехідність) дієслів, виступаючи при цьому в функції прямого додатка. Це дуже важливо для англійської мови, де транзитивність звичайно не спирається на спеціальні формальні морфеми і виступає як категорія семантико-синтаксична [1, 85—86; 2, 73—83]. Наприклад:

1. «Did you happen to see a white cat anywhere?» «Have you lost one?» (Shaw, Four Plays, 201).
2. «They're laying their hands on everything they can get to start a war... Because they're going to do the attacking. What they want is to start one».
(Carter, Tomorrow is with us, 317).
3. «He was a waster if ever I met one, I can tell you».
(Cronin, The Citadel, 5).
4. «I don't know that anything excites my sympathy more than a man who really wants a job and can't find one».
(Galsworthy, End of the Chapter, v. 3, p. 33).

У результаті дослідження з використанням процедури «omission test» ми встановили, що вживання та широке поширення замісника *опе* викликане такими причинами: 1) потребою структурного оформлення речення та словосполучення; 2) потребою формального виявлення граматичної характеристики слів, синтаксично зв'язаних з *опе*; 3) економією мовних засобів — необхідністю уникнути повторення вже згаданого слова (або словосполучення), тому що повторення іменника звичайно пов'язане з емфазою, з особливим ритмічним завданням.

Ми визначаємо замісник *опе* як синтаксичний показник позиції та лексико-морфологічний оформник зв'язаних з ним слів, що можна показати у вигляді такої схеми:



1. В. Н. Жигadlo, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик. Современный английский язык. М., 1956.
2. Н. И. Еремеева. Проблема переходного и непереходного употребления глаголов в современном английском языке. — «Филологические науки», 1967, № 2.

О. В. ТАРАСОВА

ДО ПИТАННЯ ПРО ЯДРО МІКРОПОЛЯ МАЙБУТНЬОГО

У різноманітних лінгвістичних дослідженнях останнього часу все більшу популярність завойовує застосування принципу «полів». Все частіше ми зустрічаємо у спеціальній літературі терміни «польова структура», «польовий підхід» тощо. Одержала поширення теорія так званих «праматико-лексичних (семантико-функціональних) полів», визначених як складна сукупність взаємодіючих мовних елементів, об'єднаних спільністю семантики та функції. На думку ряду авторів, поняття поля внаслідок свого розповсюдження набуває вже характер гносеологічної категорії [1].

Концепція поля у граматиці розроблялася в працях таких дослідників, як В. Г. Адмоні, А. А. Хадеєва-Бикова, Фр. Данеш, О. В. Гулига, С. І. Шендельс, А. В. Бондарко та інші, які зробили вагомий внесок у дослідження структури ГЛ-полів. Проте ряд проблем, пов'язаних з поняттям поля та його структури, ще не одержали належного освітлення. До них належать, наприклад, питання про границі полів, їх відношення до так званих концептуальних категорій, а також про природу мікрополів, що входять до складу ГЛП. Останнє і є предметом даної роботи.

Незважаючи на те, що в літературі неодноразово розглядалися поля різного ступеня складності [2, 3, 4, 5], природа мікрополя ще не була темою спеціального аналізу. Мікрополя, звичайно, розглядаються як частини поля, його конкретні маніфестації у плані змісту та в плані вираження. Прикладом може стати мікрополе майбутнього, яке є невід'ємним компонентом макрополя темпоральності у сучасній англійській мові. Мікрополе майбутнього, яке є предметом нашого дослідження, має складну структуру і є сукупністю засобів, що належать до різних рівнів мовної системи (морфем, слів, речень, тексту) і служать для передачі поняття майбутнього.

Отже, основу поля складає одне домінантне (інваріантне) значення та певний інвентар засобів, в яких воно одержує більш або менш спеціалізоване втілення. Не випадково деякі автори бачать у полях «відбиття загальної тенденції до знаходження явищ, що об'єднують різні феномени і до встановлення інваріантів» [1, 9].

Як правило, в складі будь-якого ГЛ поля, у тому числі мікрополя майбутнього, виділяється ядро, представлене чисто гра-

матичними засобами, в яких основний зміст даного поля (його інваріантне значення) знаходить своє найбільш концентроване втілення. Завданням даної статті є розгляд ядра мікрополя майбутнього у відокремленні від інших компонентів мікрополя.

В англійській мові ядро мікрополя майбутнього складається з елементів, які ми умовно підрозділяємо на «прямі» та «непрямі» граматичні засоби вираження поняття майбутнього.

Перші представлені грамами: the Future Non-Continuous, Non Perfect, the Future Continuous Non-Perfect, the Future Non-Continuous Perfect, що містять у собі елементарне граматичне значення (сему) майбутнього (Future) як один із основних компонентів їх змісту, завдяки чому кожна з цих грамем може виступати як елемент опозиції часу і виражати об'єктивне, «чисте» майбутнє:

- (1) write-wrote-'ll write;
am writing-was writing-'ll be writings
has written-had written-'ll have written.

До «непрямих» граматичних засобів передачі майбутнього відносимо те, що називаємо вторинними граматичними засобами, інваріанти яких характеризуються деякими особливостями.

В основі мікрополя, як уже зазначалося, лежить певне інваріантне значення, у нашому випадку — значення майбутнього. Хоч інваріант як «елемент абстрактної системи мови у відверненні від конкретної реалізації» [6, 176] належить до числа явищ, що привертали вже увагу мовознавців, слід відзначити, що структура інваріанта різних мовних одиниць ще потребує вивчення. Так ми вважаємо, що інваріантні значення можуть бути різного ступеня складності відповідно до числа включених у них сем. З погляду моно- або полісемності, природа інваріанта, на нашу думку, не була об'єктом спеціального дослідження. На наш погляд, можна говорити про двох-, трьох-, тощо — семні інваріанти на рівні парадигматики. Так якщо інваріант пасивного стану можна представити як моносемний, то семантична структура інваріанта тривалого виду (Continuous), маркірованого члену опозиції виду, двосемна і включає:

- 1) сему тривалості;
- 2) сему обмеженості у часі.

Це стає очевидним при аналізі вторинних граматичних засобів передачі майбутнього. За нашими спостереженнями, слід розділяти вторинні засоби вираження майбутнього двох типів:

- 1) ті, інваріантне значення яких містить у собі сему майбутнього поруч з іншими семами на рівні парадигматики;
- 2) ті, в яких сема майбутнього виступає лише в синтагматі, тобто, коли даний елемент вступає у певні комбінаторні відносини з іншими елементами у мовному потоці.

До першого типу належать наказовий та умовний способи (певні грамени). Інваріанти цих компонентів мікрополя — полісемні.

Дієслово у наказовому способі не утворює опозиції часу, але внаслідок того, що основною функцією імперативу є вираження спонукання (прохання, наказу, умовляння) до виконання або припинення дії після моменту мови, то він у силу цього має сему майбутнього, що випливає з природи самого спонукання. E. g. «Now, stop that fussing and go on and do like I told you» (Caldwell).

Таким чином інваріант імперативу, як компонента опозиції способу обов'язково двосемний.

Для інваріанта в умовному способі на парадигматичному рівні характерне співіснування сем «теперішність—майбутність» поруч з їх основним модальним значенням. Eg «It is in our mutual interests that the aims of our committee be realized» («Canadian Tribune»). «In the meantime, there's some Scotch in the bottle if you'd care to stop in tonight» (Salinger).

Внаслідок цього здається правомірним віднесення деяких форм умовного способу (наприклад: Subjunctive I деякі форми Subjunctive II та кондиціоналісу) до числа засобів, що передають футуральність. Так, інваріант деяких форм кондиціоналісу мінімум трьохсемний і включає:

- 1) сему модального значення —дія, що суперечить дійсності;
- 2) сему обумовленої нереальності;
- 3) сему «теперішність — майбутність».

До другого типу вторинних ядерних засобів ми відносимо засоби вираження майбутнього, що виникають лише в синтагматичній, при вживанні мовної одиниці у «невласній» функції, завдяки чому збагачується семантичний зміст даної граматичної одиниці. У нашому мікрополі — це теперішній час у сполученні з різноманітними елементами категорій виду та часової кореляції (order, taxis), вживані у значенні майбутнього. Сема майбутності виступає тут лише на рівні синтагматики, часто вона підсилюється або певною семантикою дієслова (найчастіше це спостерігається з граничними дієсловами), або лексичними засобами передачі майбутнього Elg1:

- 1) «I don't know when the hell he's coming back» (Caldwell).
- 2) «He is returning home soon» (Caldwell).
- 3) «The British Peace Committee is honouring Mr. Prott at dinner in London on Saturday on the occasion of his retirement» («Morning Star»).

При транспозиції часів, наприклад, при вираженні футуральності за допомогою Present Continuous, має місце перегрупування сем основного інваріантного значення: на перший план виразно виступає модальна конотація «упевненості», що відбувається, як правило, за рахунок ослаблення темпорального значення грамами теперішнього часу. У той же час конотація можливості (припущення), властива взагалі формам майбутнього,

відсутня в семантичній структурі грамами теперішнього часу, яка вживається у своїй вторинній функції.

Сказане вище дозволяє зробити висновок про складну структуру ядра мікрополя майбутнього, що містить у собі первинні або основні граматичні засоби передачі майбутнього та вторинні граматичні засоби, в яких сема майбутнього існує або на осі парадигматики як вторинний компонент інваріантного значення, або виникає лише у синтагматичі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Г. С. Щур. О новом и старом в теориях поля в лингвистике. «Уч. зап. Ярославск. пед. ин-та», вып. 73, 1971.
2. А. В. Бондарко. О функционально-семантических микрополях и грамах в процессе речи. — «Русский язык за рубежом», М., 1969, № 2.
3. А. Г. Биддер. Структура языковых полей. — «Общественная наука», 1969.
4. Л. М. Васильев. Теория семантических полей. — «Вопросы языкознания», 1971, № 3.
5. Е. В. Гулыга, Е. И. Шендельс. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке, М., 1969.
6. О. С. Ахманова. Словарь лингвистических терминов. М., 1969.

Ю. М. ТКАЧЕНКО

ВИВЧЕННЯ ІНФІНІТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ НА АНГЛІЙСЬКИХ ВІДДІЛЕННЯХ ВИЩИХ УЧБОВИХ ЗАКЛАДІВ

Інфінітив є найпоширенішою безособовою формою дієслова. Частота його вживання у мові в кілька разів перевищує частоту вживання інших безособових форм дієслова — дієприкметника і герундія. В деяких художніх текстах, наприклад, в п'есі Бернарда Шоу «Widowers' Houses», інфінітив становить майже 1/4 частину всіх дієслівних форм. Така висока частотність інфінітивних конструкцій у п'есах (тобто в текстах, які за своїм характером найближчі до говірної мови) свідчить про велике значення інфінітиву для процесу комунікації. Тому вивченню інфінітивних конструкцій треба приділяти велику увагу, особливо на англійських відділеннях університетів та інститутів.

Проблема засвоєння англійських інфінітивних конструкцій повинна вирішуватися неоднаково на різних факультетах вузів. На факультетах, які не готують спеціалістів англійської мови студентам досить засвоїти тільки найпоширеніші інфінітивні конструкції, щоб виконати основну вимогу програми: читати та розуміти літературу по спеціальності. Маловживані конструкції можуть зовсім не вивчатися там (тим більше, що на таких факультетах учбовий план відводить дуже обмежену кількість годин на англійську мову). На англійських же відділеннях університетів та педінститутів, які готують учителів або перекладачів,

студенти повинні досконало оволодіти навіть маловживаними конструкціями.

Щоб виявити, як допомагає підручник виконувати зазначене вище завдання, ми провели статистичний аналіз структурних типів дієслівних конструкцій та форм інфінітиву в текстах і вправах підручника англійської мови [1, 2], який застосовується на спеціальних факультетах вищих учбових закладів, зокрема в Харківському університеті. Аналізу підлягали всі тексти (основні та додаткові) перших двох частин підручника (студенти за програмою повинні детально вивчати інфінітив на другому курсі). Аналізу не підлягали вправи із завданням типу Explain the following або Talk on the following, тому що неможливо завбачити, які дієслівні конструкції будуть вжиті студентами при виконанні подібних вправ.

Аналіз показав, що у всіх текстах двох частин підручника студенти зустрінуть 4281 дієслівну конструкцію (1066 на першому курсі та 3215 на другому курсі). Інфінітивних конструкцій серед них — 614, тобто їх частотність становить 14,3%. Більшість з них має дуже низьку частотність. Так, за два роки навчання студенти зустрінуть у текстах інфінітив у позиції ад'юнкта іменника — 32 рази, ад'юнкта прийменника чи слова категорії стану — 31 раз, ад'юнкта прислівника — 9 разів, інфінітив як частину складного підмета — 20 разів, як компонент вставного виразу — 4 рази, як головний член односкладного речення — 3 рази, як головний член додаткової конструкції — 1 раз. Інфінітив у функції підмета не зустрічається у текстах жодного разу. Пасивний інфінітив зустрічається 15 разів, перфектний — 9 разів.

Цілком зрозуміло, що засвоїти граматичні форми інфінітива та його конструкції неможливо тільки на основі текстів без добре розробленої системи вправ. Як же допомагають вивченню інфінітива вправи підручника? Аналіз показує, що загальна частотність інфінітивних конструкцій у вправах навіть нижча, ніж у текстах. Із загальної кількості дієслівних конструкцій (3193), які зустрічаються у вправах половини уроків другої частини підручника, інфінітив вживається тільки 428 разів, тобто його частотність дорівнює 13,4%. Не краще стоїть справа і з вживанням різних граматичних форм та структурних типів конструкцій інфінітива. Студенти тут за півроку зустрінуть пасивний інфінітив 19 разів, а перфектний — лише 7. Інфінітив зустрічається в позиції ад'юнкта іменника 18 разів, ад'юнкта прикметника — 5 разів, ад'юнкта прислівника — 2 рази, як частина складного підмета — 6 разів, як головний член додаткової конструкції — 1 раз. Інфінітив у функції підмета та головного члена односкладного речення чи вставного виразу не вживається у вправах жодного разу. Очевидно, при такій частотності для засвоєння граматичних форм і конструкцій інфінітива

слід користуватися, крім вказаного вище підручника, іншими посібниками.

У переважній більшості випадків для вивчення інфінітива використовуються різні збірники граматичних вправ [3—6], але як показує досвід, вони виявляються малоефективними. По-перше, вони вміщують багато незнайомих для студентів другого курсу лексичних одиниць, що створює додаткові труднощі для засвоєння граматичного матеріалу, що теж не сприяє вивченню інфінітивних конструкцій. Все більше і більше викладачів на практиці пересвідчується, що при вивченні іноземної мови найефективнішими є комунікативні вправи, котрі створюють певну подібність іншомовного середовища, яке стимулює студентів вживати іноземну мову для спілкування. У процесі ж спілкування, як відомо, іншомовні слова та конструкції засвоюються швидко й міцно.

На жаль, збірників вправ комунікативного характеру поки що написано дуже мало. Нам відомо лише кілька посібників такого типу [7—9]. Вони дають певну користь для засвоєння граматичних форм та конструкцій, але жоден з них не охоплює повністю всю систему конструкцій безособових форм дієслова, зокрема інфінітива. Крім того, лексичний матеріал цих посібників не дуже відповідає лексичному матеріалу підручника англійської мови.

В ідеалі найкращим шляхом для досягнення швидкого та міцного засвоєння англійської мови було б створення серії нових підручників, які б відповідали всім вимогам методики викладання іноземних мов. Підручник для аналітичного читання повинен містити тексти, підібрані так, щоб вони добре відображали ті фонетичні, лексичні чи граматичні явища, що вивчаються на даному курсі. Зокрема, при вивченні інфінітива доцільно мати тексти з підвищеною частотністю інфінітивних конструкцій (наприклад, уривки з п'єси Бернарда Шоу «Widowers' Houses»). До цих текстів треба було б розробити вправи, які допомогли б студентам, по-перше, одержати повне уявлення про систему мови та місце кожного явища у системі, по-друге, шляхом тренування закріпити знання про структуру та вживання тих чи інших мовних одиниць і домогтися передумов для створення навичок вживання цих одиниць у мові. Бажано було б паралельно з вказаним вище підручником мати посібник, призначений для створення і розвитку навичок усної та письмової мови. Такий посібник повинен містити фабульні тексти на певну тематику та серію спеціальних вправ, призначених не тільки для розвитку мови взагалі, але й для створення та розвитку навичок вживання різних мовних одиниць, їх форм та конструкцій. Переважна більшість цих вправ повинна мати комунікативний характер.

Звичайно, створити такі підручники дуже важко. Це під силу лише великому, добре організованому та цілеспрямованому колективу. Крім, того, на створення таких підручників пішло б багато часу. Тому, на нашу думку, одним із засобів підвищення ефективності учбового процесу в даних умовах є складання спеціальних методичних розробок і лабораторних робіт, які допомогли б засвоїти певні граматичні теми. Для прикладу коротко опишемо, як ми вважаємо доцільно вивчати об'єктну предикативну конструкцію з інфінітивом. Ця конструкція зустрічається в третьому уроці підручника англійської мови для другого курсу [2, 39—59], але спеціальних вправ, направлених на її вивчення, тут немає. Тому після усвідомлення студентами структурних особливостей даної конструкції та попереднього закріплення її вживання за допомогою традиційних тренувальних вправ, треба перейти до виконання спеціальних вправ, направлених на створення навички вільно вживати цю конструкцію у мові. Прикладами таких вправ можуть бути такі (вправи наводяться у скороченому вигляді):

I. Listen to the story «It Is Not the First Time» [10, p. 89] and answer the questions;

T.: What did Kate's father hear when he was passing the bathroom?

S.: He heard his daughter speak to somebody.

T.: Why was he surprised to hear his daughter speak to somebody?

S.: He didn't expect her to be in the bathroom at that time.

T.: What did he see when he entered the bathroom?

S.: He saw his daughter hold their cat and clean its teeth with his tooth-brush.

II. Listen to the story again and tell it using the objective infinitive construction.

III. Describe the following situations using only one sentence as in the model:

1. I came home late yesterday. No one saw it. Everybody was asleep. — No one saw me come home late yesterday, since everybody was asleep. 2. He played the piano. I heard it. — I heard him play the piano.

IV. Express your idea of the following statements (wrong statements):

1. People don't like their friends to call on them.

2. You don't expect your parents to help you when you are in trouble.

3. The doctor makes you take pills when you feel well.

V. Answer the following questions:

1. When does your mother make you stay in bed?

2. What does one expect a patient to do if he has a high temperature?

3. Why doesn't the doctor allow the patient to drink cold water if the latter has a sore throat?

VI. Ask your friend:

a) what she would like her parents to do on her birthday;
b) what she expects the teacher to say when she wrote her dictation well;

c) whether she considers herself strong enough to lift this bag.

VII. Make up a short story (a dialogue) or describe a situation using the objective infinitive construction.

Вправи такого характеру значно ефективніші, ніж традиційні вправи типу: Point out the objective infinitive constructions. Paraphrase the following using a complex object with an infinitive. Construct a complex object out of the elements given in brackets. Translate into English using a complex object.

Вивчення іноземної мови — це процес оволодіння комунікативною діяльністю на даній мові, а тому більшість вправ повинна бути з комунікативною мотивацією, мати певну мету та ситуативну віднесеність. Звичайно, некомунікативні тренувальні вправи теж повинні займати певне місце при вивченні іноземної мови, бо без них дуже важко створити передумови для швидкої активізації навичок вживання у мові тих чи інших конструкцій, але, як вказує Є. П. Шубін, тренувальні вправи треба розглядати лише як підготовчий ступінь для вправ комунікативних, бо практика доводить, що найкращі результати для міцного і тривалого засвоєння різних граматичних форм та моделей дають комунікативні вправи [11, 234].

На закінчення слід зазначити, що вправи, направлені на засвоєння об'єктної предикативної конструкції, треба застосовувати не лише в період вивчення даної граматичної теми, але періодично використовувати їх і далі. Як відомо, без періодичного повторення навіть міцні навички вживання певних моделей поступово руйнуються і зникають.

ЛІТЕРАТУРА

1. К. П. Гинтовт, А. А. Гарнцева и др. Практический курс английского языка для взрослых. «Международные отношения», 1966.
2. Е. Г. Сергиевская, Г. Б. Антрушина, В. П. Конечкая. Практический курс английского языка для взрослых. «Международные отношения», 1966.
3. Е. А. Зверева, И. К. Лихачева, Н. С. Шукарева. Сборник упражнений по неличным формам глагола для групп устной практики. Изд-во АН СССР, 1962.
4. В. Л. Каушанская, Р. Л. Ковнер и др. Сборник упражнений по грамматике английского языка. Учпедгиз, 1960.
5. Y. A. Krutikov, I. S. Kuzmina, Kh. V. Rabinovich. Exercises in Modern English Grammar. Higher School Publishing House, M., 1964.
6. E. A. Poltavtseva. Exercises in English Grammar on Cards. International Relations Publishing House. M., 1967.
7. Г. А. Вейхман. Структурные модели разговорного английского языка. «Международные отношения», 1969.

8. С. А. Соколов. Сборник лексико-грамматических упражнений для работы с магнитофоном. «Наука», 1968.
9. М. Д. Хиль. Лабораторные работы. «Просвещение», 1971.
10. А. Руд и Е. Чапник. Обучение структурным моделям английского языка. «Просвещение», 1966.
11. Э. П. Шубин. Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам. «Просвещение», 1972.

Б. С. ХАЙМОВИЧ

КОРЕЛЯЦІЯ ЧАСУ АНГЛІЙСЬКОГО ДІЄСЛОВА

Про категорію часу англійського дієслова написано, мабуть, більше, ніж про інші категорії англійської мови. Разом з тим (а, можливо, внаслідок цього) в сучасній англістиці є дуже мало загальноновизнаних тверджень про цю категорію; за винятком, хіба, того, що вона існує і що одним з часів є минулий час.

Загальне число часів у різних авторів коливається від 2 до 16 і навіть більше. Л. Хілл, наприклад, крім «традиційних часів», називає ще «*the used to tense*», «*the going to tense*» [2, 119]. А. І. Смирницький (а услід за ним Б. А. Ільїш та інші лінгвісти) переконливо показав, що традиційно велика кількість часів — результат змішування різних категорій, що коли *has been writing* містить значення «*present*», «*perfect*» і «*continuous*», то вони не можуть належати одній категорії «*tense*», це — значення різних категорій і виділяються вони різними опозиціями.

Час — дейктична категорія, орієнтована на ситуацію мовлення [3, 5; 4, 305]. Подібно до того як «спосіб» є морфологічним ядром синтаксичної категорії «модальності», дієслівний час є морфологічним ядром синтаксичної категорії «темпоральність». Тоді як «темпоральність» співвідносить будь-яку ситуацію, представлену в реченні, з ситуацією мови, дієслівний «час» співвідносить дію, позначену дієсловом, з актом мовлення, з дією говоріння. Тому в реченнях типу *Він студент* або *Пожежа!* є значення «темпоральності» і відсутнє значення часу.

Г. Кржижкова наводить переконливі докази проти спроб «звести до бінарних опозицій... відношення між членами категорії часу в російській мові» [5, 203] і підтримує традиційну думку, що «ми маємо справу з відношенням тернарним».

Більшість радянських англістів вважає, що і в англійській мові опозиція часу, принаймні, є тернарною [див. 6—10, 11]. Багато закордонних англістів не визнають майбутнього часу. М. Джуз пише: «Понад століття граматисти стверджують, що в англійській мові... тільки два часи: минулий і неминулий» [1, 121].

Заперечення майбутнього часу, звичайно, ґрунтується на його семантиці або вживанні, а не виходить з системи дієслова, його парадигматики. Так, М. Джуз вважає, що «майбутнє не віддалене (*not remote*) від теперішнього» [1, 121]. Ф. Палмер

називає такі аргументи: «Форми теперішнього і минулого часу теж можуть виражати майбутнє; сама форма майбутнього часто зовсім не відноситься до майбутнього (That'll be the postman) або відноситься до звичайної дії She'll sit for hours watching the television, вона, крім того, містить значення бажання (willingness) «as will you come? which different from are you coming?» [12, 63]. Аналогічними є докази Д. Лайонза [4, 306]. Р. Аллен [13, 149] обумовлює свою відмову від майбутнього часу надзвичайною рідкістю форм shall/will have V-n: серед 4800 дієслів у тексті вони йому не зустрілися. Авторів цих рядків пощастило більше. Вже на перших сторінках Bleak House Діккенса ми виявили I shall not abandon the facts until there shall have been a considerable spontaneous conclusion... I shall then have finished for the present. У А. Кпісрі: He'll die' I know he'll die... and I know I shall have killed him.

Розглянемо докладніше аргументацію Л. С. Бархударова, який вказує [14, 105]: «Ми цілком згодні з Есперсеном і з сучасними американськими та англійськими лінгвістами, які заперечують існування в англійській мові форми майбутнього часу і трактують конструкцію shall/will + інфінітив як вільне поєднання модального дієслова з інфінітивом, тобто так само, як і поєднання can + інфінітив, may + інфінітив і т. д. Ми не вважаємо за потрібне докладно аргументувати цей погляд, оскільки ця аргументація добре відома». Але настільки ж відомими є заперечення проти даної аргументації. Назвемо, зокрема, той факт, що на відміну від модальних дієслів, shall і will в масі речень типу It will rain soon, I shall be 50 next Tuesday та ін. не зберегли модальних значень. Але головним тут є розвиток форми, зовсім позбавленої модальності, 'll (I'll cut it. We'll watch our chance. He'll go up to bed. Somebody'll pick up Imogen. It'll be a scandal. There'll be war. The war'll be over. When'll it come on? (Всі приклади взято у Голсуорсі).

Суперечливим вважаємо і такий доказ Л. С. Бархударова: «Розглядувана конструкція не підходить під наше визначення аналітичної форми як представленої переривчастою морфемою» [14, 105]. Аналітична форма *буду писати* містить переривчасту морфему тому, що російський інфінітив має позитивний маркер — *ть*. Англійський інфінітив має нульовий маркер. Тільки він може скласти частину переривчастої морфеми в I'll write. Якщо не визнавати нульового маркера як частини переривчастої морфеми, то її немає і в утвореннях has cut, have come та подібних, які в цьому разі не підходять під визначення аналітичної форми, чого, очевидно, Л. С. Бархударов не вважає.

Але один аргумент Л. С. Бархударова є безперечним: «Той факт, що визнаючи існування в англійській мові форми майбутнього часу, ми змушені також визнати існування так званого «майбутнього в минулому» (future in the past), сам по собі говорить

про суперечливість цієї концепції: якщо одна й та сама форма може бути одночасно і «майбутнім» і «минулим», тобто коли значення «майбутнього» і «минулого» не є взаємовиключними, то це значить, що вони не належать одній граматичній категорії, тобто, що трихотомія «теперішнє — минуле — майбутнє» принципово не вірна». Це так само правильно, як і те, що наявність perfect continuous робить неможливим віднесення perfect і continuous до однієї опозиції.

На відміну від російської мови, де так зване «відносне майбутнє» (тобто майбутнє по відношенню до іншого моменту, ніж момент мовлення) не має особливого морфологічного виявлення, визначається лише контекстом, синтагматично, в англійській мові окремий морфологічний вираз має майбутнє по відношенню до події в теперішньому (акт мовлення) і майбутнє по відношенню до події в минулому, тобто тут ми маємо справу з членами парадигми дієслова. Оскільки значення опозиції часу орієнтується тільки на момент мовлення [6, 328; 7, 86; 11, 142; 15, 338], англійське двочленне майбутнє не може бути членом опозиції часу. Воно виділяється за іншою ознакою: прямування за подією в теперішньому або минулому. Щоб включити майбутнє в англійську опозицію часу, треба або ізолювати future in the past від дієслівної парадигми [див. 9, 202], або ввести його як четвертий член в опозицію часу (тоді в цій опозиції будуть два майбутніх і два минулих), або взагалі забути про його існування.

Щоб всього цього не робити, треба визнати, що в англійській мові замість значення майбутнього часу є значення «прямування» за подією як в теперішньому, так і в минулому подібно до того, як є значення «передуювання» події як в теперішньому, так і в минулому. І точно так само як значення «передуювання» утворює опозицію із значенням «непередуювання» (has asked ↔ asks; had asked ↔ asked), значення «прямування» утворює опозицію із значенням «непрямування» (will ask ↔ asks; would ask ↔ asked). Про цю опозицію та відповідну категорію необхідно говорити окремо.

Отже, опозиція часу в англійській мові є двочленною (минуле — теперішнє (неминуле)) не в результаті підгонки під принцип бінаризму або симетрії, а як мовний факт.

Більшість англістів вважає минулий час маркованим членом, протиставляючи його неминулому часу: «Форма типу jumped позитивно маркована як минулий час, тоді як jump (або jumps) немаркована. Цей аналіз підтримується, коли не підтверджується тим фактом, що опозиція минулого і неминулого систематично виражається суфіксацією першого елемента дієслівної фрази: jump : jumped; will jump : would jump; has jumped : had jumped; is jumping : was jumping; will have been

jumping : would have been jumping, і т. д. і це єдина обов'язкова опозиція часу в простому реченні» [4, 306].

Як і будь-який немаркірований член опозиції, теперішній час має більший діапазон сполучуваності, ніж маркірований член — минулий час. У відповідному оточенні він може сполучатися з різними обставинами часу, через що описувані події можуть бути віднесені до різних періодів (реального) часу. Т. Морріс пише: In Spoken-English the simple present tense is used in reference to the following 19 times or combinations of times [16, 117]. Але це зовсім не свідчить, що само по собі значення present tense має вчасовий або позачасовий характер. З цього приводу Д. Кристал вказує: «Якщо I live in London розглядати як приклад вживання простого теперішнього часу по відношенню до фактів, розглядуваних як позачасові (timeless or some such formulation) тоді I often live in London доводиться тлумачити як «інше», «виняткове», вживання теперішнього часу і називати його «звичайним» (habitual). Знов-таки, I live in London as from next week доведеться також розглядати як виняток: тут теперішній час нібито використовується як майбутній. Але диференціюючим фактором у кожному випадку є наявність чи відсутність певної обставини у сполучі з часовою формою. Концентрація уваги на «історичному теперішньому» залишила в тіні той факт, що існує зіставляване вживання, яке можна було б назвати «майбутнім теперішнім», e.g. «Here's what you have to do tomorrow morning, you walk to the station and get on the first train...» [17, 4]. Повертаючись до речення I live in London as from next week, Д. Кристал пише: «Твердження «тут теперішній час вживається як майбутній» теоретично плутане і педагогічно сумнівне. Але навіть ретельне формулювання подібно до «тут теперішній час відноситься до дії в майбутньому» викликає заперечення. Вирішальним є той факт, що не сам теперішній час набуває різних значень, а теперішній час у сполучі з обставиною часу, вираженою словом, словосполученням або підрядним реченням; тільки разом вони створюють певне часове відношення» [17, 5].

Це в синтагматичі. Парадигматично ж значення «present tense» обумовлюється тільки опозитивністю «past tense». Тому його можна назвати «non-past tense».

На меризматичному рівні опозиція часу містить лише ці два контрадикторних значення. Спільною основою є тільки родові значення «tense». Тому можна говорити тільки про одну опозицію часу а не їх сукупність, тобто не про категорію часу. На морфемному рівні вже утворюється сукупність опозицій часу. Справа в тому, що на відміну від значень «перфект», «пасив», «тривалість», значення часу не мають окремих маркерів, тобто не утворюють окремих морфем. Показник — ed, крім значення минулого часу, також передає значення дійсного способу. Показник -s виражає значення «третя особа», «однина», Нуль-

вий показник, крім значень часу і способу, може також виражати значення «не третя особа», «не одина», «нетривалість», «неперфектність», «непасивність». Всі ці значення в різних поєднаннях можуть бути спільною основою для порівняння членів опозиції часу на морфемному рівні. Кількість таких значень ще більше зростає, якщо не обмежуватися окремою морфемою, а враховувати сполуки морфем, які не утворюють слова. Це все граматичні морфеми слова, бо без лексичного значення немає слова, тому сполуки одних тільки граматичних морфем зостаються на морфемному рівні. На словесному рівні доводиться враховувати дуже складні зміни форми членів опозиції часу.

Формальні варіації переважно відносяться до члена опозиції із значенням минулого часу. У більшості дієслів форма лексичної морфеми просто додається до форми граматичної (або, як це прийнято, граматична морфема додається до лексичної), тому при всій цілісності слова його морфемне членування є помітним: $\text{ask} + \text{ed} = \text{asked}$ або $/a : sk/ + /t/ = /a : ski/$. У деяких дієслів цілісність слова має монолітний характер: граматичні і лексичні значення володіють спільним експонентом. Відокремити граматичне значення від лексичного можна тільки парадигматично за допомогою пропорцій типу $\text{asked} : \text{ask} = \text{wrote} : \text{write}$. Звідси $(\text{ask} + \text{ed}) : \text{ask} = (\text{write} + \text{ed}) : \text{write}$. Отже, $\text{wrote} = \text{write} + \text{ed}$.

Те саме у випадку суплетивності:

$\text{asked} : \text{ask} = \text{went} : \text{go}$;

$(\text{ask} + \text{ed}) : \text{ask} = (\text{go} + \text{ed}) : \text{go}$;

$\text{went} = \text{go} + \text{ed}$;

і навіть у випадку омонімії членів опозиції часу:

$\text{asked} : \text{ask} = \text{cut}_2 : \text{cut}_1$;

$(\text{ask} + \text{ed}) : \text{ask} = (\text{cut}_1 + \text{ed}) : \text{cut}_1$;

$\text{cut}_2 = \text{cut}_1 + \text{ed}$.

На рівні речення відбуваються всі ті варіації у значеннях членів опозиції часу, якими заповнені всі підручники граматики і про які частково говорилося вище.

ЛІТЕРАТУРА

1. M. Joos. The English Verb, Madison, 1964.
2. L. Hill. Selected Articles on the Teaching of English as a Foreign Language, London, 1967.
3. R. Jakobson, Shifters, Verbal Categories and the Russian Verb, Cambridge, Mass., 1957.
4. J. Lyons. Introduction to Theoretical Linguistics, Cambridge, 1968.
5. Н. Кřížкова. Привативные оппозиции и некоторые проблемы анализа многочисленных категорий.
6. А. И. Смирницкий. Морфология английского языка, М., 1969.
7. В. А. Ильиш. The Structure of Modern English, М., 1955.
8. В. Н. Жигadlo, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик. Современный английский язык, М., 1965.
9. Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг. Грамматика английского языка, М., 1965.

10. M. A. Ganshina, N. M. Vasilevskaja. English Grammar, M., 1964.
11. B. S. Khaimovich, B. I. Rogovskaya. A Course in English Grammar, M., 1967.
12. F. Palmer. A Linguistic Study of the English Verb, London, 1965.
13. R. Allen. The Verbs System of Present-Day American English, The Hague, 1966.
14. Л. С. Бархударов. О бинарности оппозиций и симметрии грамматических систем. — «Вопросы языкознания», 1964, № 4.
15. И. П. Иванова. Временные отношения в системе личных форм глагола в современном английском языке, «Труды института языкознания», т. 9, М., 1969.
16. T. Morris. The Simple Present Tense and its Relation to Time in Spoken English, «English Language Teaching», 1972, v. 26, N 2.
17. D. Crystal. Specification and English Tenses. «Journal of Linguistics», London, 1966, v. 2, N 1.

М. Б. ШВАРЦ

КОНСТРУКЦІЇ haben/sein + zu + Infinitiv ТА МОДАЛЬНІ ДІЄСЛОВА + ІНФІНІТИВ ЯК ЛЕКСИКО- ГРАМАТИЧНІ СИНОНІМИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Інфінітивні конструкції haben + zu + Infinitiv та sein + zu + Infinitiv — конституенти мікрополя спонукання, що входить до складу граматико-лексичного поля модальності. Для конститuentів мікрополя спонукання характерна спрямованість у майбутнє [1, 95]. Обидві названі структури ідіоматичні, бо жодна з складових частин цих конструкцій не виражає модального значення необхідності або можливості, що властиве для них в цілому. На протилежність цим структурам словосполучення модальне дієслово + інфінітив не ідіоматичне ні з лексичного, ні з граматичного боку. Модальність визначення тут у кореневій морфемі модального дієслова. Але як конструкції haben/sein + zu + Infinitiv так і модальне дієслово + інфінітив виконують функцію одного члена речення, і в цьому відношенні вони з синтаксичного боку нерозкладні.

У сучасній німецькій мові конструкція haben + zu + Infinitiv найчастіше (70%) виражає необхідність і лише зрідка (10%) — можливість. Ця конструкція може виражати різні відтінки необхідності. Наприклад:

1. Необхідність, що виникла як результат вимоги, наказу: Sie **haben sich** um zehn Uhr bei der Chefin zwecks Rücksprache **ezufinden** (Zögl. 11). Es gab eine strenge Anweisung: Bataillonsangehörige **haben** das Lager nur bewaffnet und in Gruppen **zu verlassen** (Wund. 427).

2. Необхідність як свідомість обов'язку: Ich habe ihren Gatten und Stabsarzt eine wichtige Mitteilung bezüglich ihrer Hochzeitsreise **zu machen** (Wund. 456).

3. Необхідність, що викликана різними об'єктивними причинами і не залежить від волі суб'єкта дії: Sie führen durch

Oberschlesien, hatten auf Züge zu warten, die aus Polen kamen (Wund. 386). Sie sah sich zum erstenmal im Zimmer um, in dem sie allein **zu warten hatte** (Tot. 14).

4. Необхідність як спонукання до дії: Ihr **habt** eine ganze Menge **gutzumachen** (Zögl. 150).

Це значення необхідності найчіткіше виступає у конструкціях з інтранзитивними дієсловами: Hier **hatten** die neuangekommenen Lehrlinge zu liegen, bis sie sich an die Zucht des Meisters Kluntsch gewöhnen (Wund. 195). Sie **hatte sich** nur **zu gedulden** (Tot. 532).

Словосполучення дієслова haben з інфінітивами erwarten, haften, fürchten, mit (etwas) rechnen, vermuten та ін. виражають модальне значення не так чітко, воно коливається між можливістю та необхідністю. Наприклад:

Aber darin ist Lämmchen ganz die Tochter ihres Vaters: von einem Arbeitsgeber **hat** ein Angestellter nichts **zu erwarten** (Kl. M. 75).

Значення можливості виступає чіткіше в реченнях із запереченням: Ich **habe** dir doch gar **nichts vorzuwerfen** (Kl. M. 53).

Часто в питальних реченнях: Was **haben** Sie da **zu melden**? (Zögl. 45). Was **haben** Sie darauf **zu erwidern**? (Zögl. 136).

Щодо структури sein + zu + Infinitiv, то вона може виражати можливість (37%) та необхідність (40%). Крім цих основних значень, вона може виражати також спонукання. У цих структурах зустрічаються головним чином транзитивні дієслова, бо для них характерна сема пасивності. Але до складу цієї структури можуть входити й інтранзитивні дієслова. Наприклад:

Mit dem Vaterland **ist** nicht **zu spaßen** (Wund. 379).

Конструкції sein + zu + Infinitiv, що виражають можливість, відрізняються від тих, що виражають необхідність тим, що 1) вони не мають станової опозиції, наприклад: Das ist (leicht) zu erklären; die Zahl ist (schwer) zu bestimmen; 2) вони або зовсім не мають уявлення про діючу особу, або воно послаблено. Наприклад: Alles war klar, alles war einfach, alles war zu verstehen (Zögl. 27).

Це дуже чітко виражено в структурах з дієсловами сприймання: Fuchs tastete sich durch Dunkelheit, richtete seinen Blick nach vorn, von wo kaum mehr als ein dreißigfaches Atmen **zu vernehmen war** (Aula 105); 3) Диференціація значень можливості або необхідності в конструкціях sein + zu + Infinitiv залежить, на нашу думку, від того, чи виражає дієслово-інфінітив обмеженість або необмеженість. Так, дієсловами suchen, meiden, hassen, hüten та ін. названа структура виражає, як правило, необхідність, з дієсловом finden — можливість. Наприклад:

Er suchte mit den anderen weiter nach dem Flüchtling, von dem er jetzt wußte, daß er nicht **zu finden war** (Tot. 494).

Es sei bei Gott ein Glück, daß der Vater nach seiner letzten Post in der südlichen Ukraine **zu suchen sei** (Tot. 480).

Часто значення конструкції можна визначити лише у контексті.

У зв'язку з тим, що до складу мікрополів спонукування, необхідності та можливості входять деякі синонімічні структури, ми спробуємо порівняти вживання описаних вище структур та конструкцій, що складаються з модальних дієслів і інфінітива.

Сема спонукування може бути виражена конструкціями **haben + zu + Infinitiv** та модальними дієсловами **müssen/sollen + Infinitiv**. Наприклад:

Sie haben klüger zu sein als die Leute, Sie haben zu befehlen len (Kl. M.).	Sie müssen klüger sein Sie müssen befehlen .
--	---

При трансформації наведеного прикладу ми обрали дієслово **müssen** бо, як зазначає Б. А. Крашеніннікова [2, 74], це дієслово виражає спонукування, що має характер повчання або переконування. Це відноситься також до більш категоричних наказів:

Sie haben immer einen weißen Kragen umzubinden , ob Papier, Gummi oder Popeline, ist mir wurscht!	Sie müssen immer einen weißen Kragen umbinden !
---	---

Aber sauber hat er zu sein ! (Kl. M. 59).	Aber sauber muß er sein !
--	---

Порівняйте:

Wolzow, Sie werden das den ganzen Nachmittag machen müssen , Sie werden ja immer wütender (W. H. 156).	Wolzow, Sie haben das den ganzen Nachmittag zu machen
---	--

Порівнювальні конструкції відрізняються одна від одної тим, що у семантиці модального дієслова **müssen** є апеляція до почуття обов'язку людини, необхідність або наказ. Ці відтінки семи спонукування у конструкції **haben + zu + Infinitiv** можуть бути визначені лише в контексті. Якщо вимога не така категорична, якщо це доручення, прохання, пропозиція, їх виражає дієслово **sollen**:

Sie sollen weitergehen , Sie, hören Sie! — sagt der Schupo. (Kl. M. 300).	Sie haben weiterzugehen Jetzt hast du über Helene zu schreiben .
---	---

Jetzt sollst du über Helene schreiben (Wund. 496).	Du hast mich so zu verzaubern .
---	---

Du **sollst** mich so verzaubern, als ob ich möchte zu Hause in Oberschlesien sein (Wund. 411).

У трансформованих структурах в конструкціях haben + zu + Infinitiv виявилися загубленими семантичні відтінки доручення (приклад 2) та прохання (приклад 3). Конструкція haben + zu + Infinitiv може виражати дію, що відноситься до першої та третьої особи. Трансформація цих структур в müssen/sollen + Infinitiv можлива. Але у цих випадках для дії, що відноситься до третьої особи, велике значення має загальний контекст та наголос, бо дієслова sollen та müssen можуть у третій особі вказувати на те, що це чужі слова, що це чутка, а не достовірність, що це припущення, можливість:

Ryszard Szurkowski **hat** den Einzelsieg vom vergangenen Jahr **zu verteidigen** (B. Z.).

Ryszard Szurkowski **soll** den Einzelsieg **verteidigen**.
Ryszard Szurkowski **muß** den Einzelsieg. **verteidigen**.

Зроблені трансформації залежно від контексту можуть виражати: Говорять (можливо) *Ришард Шурковський захищає перемогу минулого року*. Якщо вжити в трансформації дієслово mögen + Infinitiv, конструкція буде виражати прохання, побажання: Ryszard Szurkowski **möge** den Einzelsieg vom vergangenen Jahr **verteidigen**.

Конструкція haben + zu + Infinitiv може знаходитися за межами мікрополя спонування і виражати необхідність:

...,daß er Bäcker **zu lernen habe**, komme es, wie es wolle (Wund. 357).

...,daß Hartinger sich jeden Morgen Punkt halb acht Uhr hinter der Glypothek **einzustellen habe**, um uns bei den Schularbeiten zu helfen (Absch. 44).

...,daß er Bäcker **lernen sollte**,
...,daß Hartinger sich jeden Morgen Punkt halb acht Uhr hinter der Glypothek **einstellen sollte**...

Необхідність обумовлена тут волею інших людей, тому в трансформації вжито дієслово sollen.

Це стосується також випадків, коли haben + zu + Infinitiv виражає необхідність в силу традиції. Наприклад:

Hohe Mietshäuser **versuchten** so auszusehen, wie im Jahre 1910 ein bürgerliches Wohnhaus **auszusehen hatte** (Brot 275).

.... aussehen sollte.

...er täte auf jeden Fall gut, den Becker, seinem Chauffeur auszurichten, wie der **sich zu verhalten habe** (Tot. 42).

...wie der sich verhalten sollte.

При трансформації речень, де виражаються такі відтінки необхідності як свідомість обов'язку, внутрішнє спонування, щось

неминуче, тобто категорична необхідність, haben + zu + Infinitiv трансформується в müssen + Infinitiv:

Der Mensch **hatte** auf Erden ...mußte ableiden.
sein Pensum **abzuleiden** (Wund.
339).

Als es auf dem Kalender
vermerkt wurde, daß die Kälte
zu kommen habe, rief daß Jahr
die Kälte herbei (Gymn. 93). ...daß die Kälte kommen müsse.

У діалогах, де можливі усічені, скорочені конструкції, тобто опущення інфінітива, ми зустрічаємо, як правило, для вираження наведених вище значень конструкції з модальними дієвами, а не haben + zu + Infinitiv.

1. — Der Halberfuhrzug ist auch durch, — sagt Lämmchen. — Jetzt bekomme ich Angst. — **Müssen Sie nicht** — sagt Jackmann. — Pinneberg beißt sich durch (Kl. M. 351).

2. — Sehen Sie, ich gehe an Tage nähen. — Das **sollen Sie** aber nicht.... Das hört jetzt auf (Kl. M. 349).

Такі речення можна трансформувати в конструкції haben + zu + Infinitiv тільки за умови, якщо ввести їх до складу інфінітив, бо дієслово «haben» само по собі семантики не несе.

У випадках, коли конструкцію haben + zu + Infinitiv вживано у значенні можливості, її трансформують в структури з модальними дієсловами können/dürfen + Infinitiv.

Наприклад:

Nach einer Viertelstunde
streckt sich Ratze. Was die nur
so lange miteinander **zu quat-**
schen haben? (Zögl. 151). ...Was die nur so lange mitein-
ander **quatschen konnten?**

Genaugenommen **hat** der
nur unsere Arbeit zu kontrollie-
ren (Zögl. 124). Genaugenommen **darf** der
nur unsere Arbeit **kontrollieren**.

На відміну від конструкції haben + zu + Infinitiv у конструкції sein + zu + Infinitiv із значенням спонукання, як правило, адресат не виражений. Тому при трансформації ми вживаємо пасивні конструкції або активні структури з неозначено-особовим займенником man. Наприклад:

Deckbett **ist mitzubringen** Deckbett muß/soll mitgeb-
(Wund. 136). racht werden.

Entsprechende Maßnahmen ...müssen/sollen eingeleitet wer-
sind einzuleiten (Zögl. 202). den.

Трансформація в пасивну конструкцію привносить свої відтінки завдяки семантиці дієслів müssen та sollen, яка багатше, ніж семантика конструкції sein + zu + Infinitiv. З другого боку, наказ став менш лаконічним, бо конструкція sein + zu + Infini-

tiv коротша, складається з меншого числа членів, і тому емоційно більш насичена. Ще менш лаконічним стає наказ у реченнях з неозначено-особовим займенником man.

То саме спостерігається в конструкціях sein + zu + Infinitiv, що виражають необхідність. Порівняйте:

Feierlich wurde beschlossen, ..., daß derjenige schwer gest-
daß derjenige **schwer zu strafen** **raft werden sollte**, der
sei, der sich Almas überhaupt
noch erinnere, geschweige denn
ihren Namen ausspreche
(Gymn. 206).

Структура sein + zu + Infinitiv у значенні можливості трансформується в конструкцію, що складається з модального дієслова können + Infinitiv Passiv.

Der Bruch in der Klasse ...konnte nicht mehr verkittet
war nicht mehr zu verkitten werden.
(Gymn. 205).

У реченні з дієсловом können виражено об'єктивну неможливість або можливість здійснити дію, що визначена інфінітивом.

Порівняйте також:

Das einzige Bargeld **war** ...konnte gefunden werden.
bei Christian **zu finden** (Tot.
146).

Там, де прагнення до лаконічності досягає більш яскравого вираження, як наприклад, у повсякденній мові, можливі скорочені варіанти, де дієслово sein опускається. При трансформації цих структур в речення з модальними дієсловами зовсім губляться їх лаконічність і пов'язане з нею емоціональне забарвлення:

Paar Kilometer Richtung Polizeischule, /ist/ ganz leicht **zu finden** (Zögl. 33).

Niemand /ist/ **zu sehen**, — sagte einer der Freunde, — kannst anfangen (Zögl. 98).

На закінчення слід сказати, що конструкції haben/sein + zu + Infinitiv та модальні дієслова з інфінітивом є лексико-граматичними синонімами, з яких більш граматикалізованими є структури haben/sein + zu + Infinitiv. Порівнювальні структури можуть бути віднесеними до системних лексико-граматичних синонімів; у зв'язку з тим, що їх відрізняють одне від одного відтінки значень, а часто й емоціональна насиченість, то вони можуть виступати як ідеографічні, а також як стилістичні синоніми [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Е. В. Гулыга, Е. И. Шендельс. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. «Просвещение», М., 1969.

2. Б. А. Крашенникова. Модальные глаголы в немецком языке. Учпедгиз, 1958.
3. Е. И. Шендельс. Многозначность и синонимия в грамматике. «Высшая школа», М., 1970.
4. М. Б. Шварц. Инфинитивная конструкция с *im...* *zu* и ее синонимы в современном немецком языке Автореф. дисс., М., 1966.

Умовні скорочення

1. Absch. — Y. Becher. Abschied. Berlin—Weimar, 1965.
2. Aula. — H. Kant. Die Aula. Berlin—Weimar, 1968.
3. Böll. — H. Böll. Das Brot der früheren Jahre. М., 1966.
4. В. З. — Berliner Zeitung, Mai, 1971.
5. Gymn. — Y. Brezan. Der Gymnasiast. Verlag «Neues Leben», 1970.
6. Kl. M. — H. Fallada. Kleiner Mann—was nun? Berlin—Weimar, 1970.
7. Tot. — A. Seghers. Die Toten bleiben jung. Berlin—Weimar, 1967.
8. W. H. — D. Noll. Die Abenteuer des Werner Holt. Berlin—Weimar, 1969.
9. Wund. — E. Strittmatter. Der Wundertäter. Berlin, 1965.
10. Zögl. — H. Yobst. Der Zögling. Berlin, 1970.

ЗМІСТ

О. П. Андреева. Про «внутрішню» конверсію в англійській мові .	3
В. Б. Андропова. До проблеми взаємовідносин форми та змісту морфеми .	7
В. І. Безуглий. Про залежність між рівнем граматичних узагальнень і розумінням іншомовного тексту .	10
Л. І. Борисовська, Б. Я. Роговська. До питання про інваріантне значення конструкції used + to інфінітив .	13
Г. І. Бородіна. До морфемного аналізу часової парадигми німецького дієслова .	16
Н. В. Вербицька, Б. Я. Роговська. До проблеми дієслівного заміщення в англійській, шведській і німецькій мовах .	19
А. М. Водяха. Про англійські складні іменники з атрибутивно-темпоральними взаємовідносинами компонентів порівняно з аналогічними словосполученнями в російській та англійській мовах .	24
І. В. Гаврильченко. Деякі особливості функціонування оперативної пам'яті в процесі перекладу .	27
М. М. Гохлернер, Г. В. Ейгер. Про місце проблемного навчання у процесі викладання іноземної мови .	30
Л. С. Грінберг. Соціальні процеси і сленг .	35
Т. І. Даниленко. До проблеми статусу структур типу to be hopeful, to be acceptable .	38
А. І. Дородних. Про умовний спосіб в англійській мові .	42
Р. В. Єфимов. Щодо поняття внутрішньої валентності слова .	47
Ю. Ф. Єщенко. До питання про обсяг системи двоскладової вторинної предикації .	52
В. Л. Зінов'єва. До питання про вивчення англійських дієслівних конструкцій на математичних відділеннях університетів .	55
О. С. Калиниченко. Народно-розмовна фразеологія прози М. Стелмаха та її відображення в німецькій мові .	59
В. І. Каравашкін. Структурна характеристика ад'єктивних композит каузального типу в сучасній німецькій мові .	63
В. І. Каравашкін. Семантична характеристика ад'єктивних композит каузального типу в сучасній німецькій мові .	67
П. І. Колесников. Характеристика субститутів-альтераторів у сучасній німецькій мові .	73
К. І. Ланецька. Експресивно-іронічне вираження заперечення і заперечної оцінки в німецькій мові .	79
З. М. Ліпко. Деякі питання взаємодії лексики та граматики (на матеріалі англійської мови) .	85
О. Д. Маневська. Про якісні властивості іменників на -ing .	89
Р. Г. Муха. Синтаксична спаяність членів речення і позиція авторського вводу .	92
В. М. Ніколаєва, Ю. Ф. Єщенко. Двоскладова вторинна предикація як одиниця рівня речення .	98
Е. О. Непомняща. Про спадкоємність у навчанні іноземної мови .	101
О. В. Овденко. Про лексико-стилістичну омонімію та полісемію (на матеріалі американського загального сленга ХХ ст.) .	105

Е. Г. Паповянц. Про деякі зрушення у структурі складного речення (на матеріалі передових статей англійських газет)	110
В. С. Проценко. Взаємозв'язок кількісного та дистрибутивного аналізів давньоверхньонімецьких текстів у зв'язку із зникненням інструменталіса	114
В. С. Сінельников. До характеристики причин широкого вживання слова-замісника <i>опе</i> у сучасній англійській мові	120
О. В. Тарасова. До питання про ядро мікрополя майбутнього	124
Ю. М. Ткаченко. Вивчення інфінітивних конструкцій на англійських відділеннях вищих учбових закладів	127
Б. С. Хаймович. Кореляція часу англійського дієслова	132
М. Б. Шварц. Конструкції <i>haben/sein + zu + Infinitiv</i> та модальні дієслова + Інфінітив як лексико-граматичні синоніми в сучасній німецькій мові	137

ВЕСТНИК ХАРЬКОВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТА

№ 111

Иностранные языки

(на украинском языке)

Выпуск 7

Издательское объединение «Вища школа»
Издательство при Харьковском университете

Редактори *С. Д. Суло, О. Г. Роскопит*
Технічний редактор *Г. П. Александрова*
Коректор *Л. К. Бердута*

Здано до набору 7/XII 1973 р. Підписано до друку 14/V 1974 р. Формат 60×90^{1/16}. Папір друкарський № 3. Умовн. друк. арк. 9. Обл.-вид. арк. 9.8. Тираж 1000. Замовлення 3907. БЦ 20148. Ціна 98 коп.
Видавниче об'єднання «Вища школа». Видавництво при Харківському державному університеті 310003, Харків, 3, Університетська, 16.

Харківська міська друкарня № 16 Обласного управління у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі. Харків-3, Університетська, 16.